

Tutkielma IRTIKYTKETTY KAUPUNKI

Jaakko Ruuska
IRTIKYTKETYISSÄ TILOISSA
– poissaolevan kosketuksia katveessa

Kuvataiteen tohtorin opinnäyte
Taideyliopiston Kuvataideakatemia, 2024
© Taideyliopisto ja kirjoittaja
ISBN 978-952-353-447-6

LUKUOHJE

Tämä pdf-tiedostona julkaistu tutkielma on versio *Research Catalogue* -tietokannassa julkaistusta tutkielmasta ja tarkoitettu helpottamaan laajan tutkielman lukemista. Varsinainen julkaisu koostuu kirjoituksen lisäksi valokuvista ja kuvista, joita ei ole koottu osaksi tätä tiedostoa.

Voit verrata tämän tiedoston lukuja verkkojulkaisuun, jonka löydät täältä:

<https://www.researchcatalogue.net/view/1409334/1909738>

Tämä tutkielma on osa laajempaa tohtorin opinnäytettä, joka sekin on julkaistu Research Catalogue -tietokannassa. Löydät laajemman julkaisun täältä:

<https://www.researchcatalogue.net/view/2144206/2407606>

SISÄLLYSLUETTELO

<i>Johdanto</i>	4
<i>1. osa: Luento kulkijan paikattomuudesta</i>	
<i>Paikka, paikattomuus ja kulkuri</i>	11
<i>Kulkuri ja uusi barbaari</i>	13
<i>1. hahmotelma kulkurin paikattomuudesta</i>	16
<i>2. hahmotelma kulkurin paikattomuudesta</i>	18
<i>Poikkeama kulkurista kaupungilla harhailemiseen</i>	20
<i>Hobomerkit, kulkureiden salakieli</i>	22
<i>Urbaani teksti ja hobomerkkien lausumat</i>	25
 <i>2. osa: Irtikytetty tila -harjoite</i>	29
<i>Harjoitteen vaiheet lyhyesti</i>	30
<i>1. vaihe: yksinäinen tutkimusmatka</i>	31
<i>2. vaihe: toisten osallistujien reitit</i>	32
<i>Kirjoitustehtävistä</i>	33
<i>3. vaihe: lukuharjoitus</i>	34
<i>Irtikytetty tila -harjoite tutkimusmenetelmänä</i>	35
 <i>3.osa: Havaintoja ja harhapolkuja</i>	37
<i>Harjoite aiheuttaa ulkopuolisuuden kokemuksen</i>	37
<i>Jäljillä ja eksyksissä</i>	39
<i>Urbanin tekstin hahmotelmia</i>	41
<i>Kirjoituksen paikka ja kirjoittajan mielentila</i>	45
<i>Lopuksi</i>	48
<i>Lähteet ja taustatiedot</i>	51
<i>Liite 1</i>	58
<i>Liite 2</i>	60
<i>Liite 3</i>	61

JOHDANTO

Käytöstä poistetun junaradan syrjäinen seutu, jossa tuuli heiluttaa radalle kasvaneita pusikoita, eikä ihmisten ääniä kuulu missään, on luontevaa hahmottaa irtikytketyksi tilaksi. Paljon vaikeampaa on kuvitella se, että irtikytkentä voisi tapahtua nykyaikaisen kaupungin urbaanissa tilassa. Ajattelen kaupungin nyt sellaiseksi paikaksi, joka Doreen Massey'n mukaan muodostaa polttopisteen taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen sosiaalisten suhteiden konstellaatioille ja sekoittaa paikalliset ja laajemmat suhteet toisiinsa (Massey 2008, 29–31). Koska kaupunki on näiden suhteiden fyysinen paikka, se näyttäytyy liikkuvien ihmisruumiiden polttopisteenä. Tässä taiteellisessa tutkimuksessa irtikytkentä sittenkin esiintyy kaupungin urbaanissa tilassa. Vaikka ihmisten välisten kytköksen monimutkaiset verkostot eivät koronapandemiassa täysin hajonneetkaan, koronapandemia hajotti kaupungin ruumiidenvälisten kohtaamisten paikkana. Sulkutilaan ajautunut kaupunki muuttui yksinäisen päämäärättömän kuljeskelun tilaksi.

Miten ruumiiden välisyys voidaan tavoittaa kaupungissa silloin, kun ihmiset eivät voi kokoontua yhteisiin paikkoihin samanaikaisesti? Tähän kysymykseen etsin tässä tutkimuksessa ratkaisua erityisen paikattoman toimijan, nimittäin *kulkurin*, käytännöistä. Näkökulmani kulkurin käytäntöihin selviää kuitenkin vasta sen jälkeen, kun olen ensin kuvannut tarkemmin sitä, miten pandemia muutti kaupungin kokemuksellisuutta.

Vaikka koronapandemia saattaa tuntua jo menneen talven lumilta, otaksun että se muutti kokonaisvaltaisesti, eikä vain tilapäisesti, elämän järjestystä kaupungeissa. Esimerkiksi Michel Foucault osoitti tutkielmassaan *Tarkkailla ja rangaista*, kuinka ruton seurauksena kaupunkien hallinnointiin omaksuttiin uusia kurinpidollisia käytäntöjä (Foucault 2014, 269–272)¹. Hiljattain julkaistussa tutkimuksessa havaittiin, että paiserutto muutti itse asiassa myös geeniperimäämme (Klunk ym. 2022). Nämä kaksi havaintoa ruttoepidemiasta vihjaavat, että myös koronapandemia muutti jotakin elämässämme. Artikkelissa ”Poliittinen epidemiologia: virusajan poikkeus ja normi” (Tiede & edistys 4/2021) oikeusfilosofi Ari Hirvonen (1960–2021) totesi koronapandemiasta, että virus vääntää sijoiltaan paitsi ruumiin, myös subjektin ja yhteiskunnan (Hirvonen 2021, 323).

Pandemian ensimmäisessä aallossa keväällä 2020 viruksen vaikutuksia ja toimintaa ei kunnolla

1 Väite ruton roolista tulee selkeämmin esiin englanninkielisessä käännöksessä (ks. Foucault 1995, 198).

tunnettu. Näkymättömän vaaran uhka tarttui ruumiisiin ja sai useimmat meistä välttelemään kasvokkain kohtaamisia muiden ihmisten kanssa. Näin syntyi ruumiillisia kohtaamisia välttelemään käskävä normi, jota Ari Hirvonen kutsui ”fyysisen etäisyyden kurinormiksi” (Hirvonen 2021, 325).

Kohtasin tuon normin palatessani vanhempainvapaalta takaisin tohtorinopintojen pariin. Väitöstudiumista pidetään muutenkin yksinäisenä puurtamisena, mutta silloin siitä tuli vieläkin yksinäisempää. Sain huomata, miten sisäistetyt totunnaiset käsitykset ihmisten välisestä tilasta muuttuivat.

Taiteilija-tutkijana kiinnitin huomioni siihen, millaisia esteettisiä ilmiöitä ja esityksellisiä tapahtumia pandemia toi mukanaan. Huomasin, että fyysisen etäisyyden kurinormilla oli oma performatiivisuutensa. Esimerkiksi Kiinasta kantautuvissa uutiskuvissa kauttaaltaan suojavaatteisiin pukeutuneet ihmiset ruiskuttivat desinfiointiainetta julkisten tilojen pinnoille. Julkisuudessa äänessä olleet terveydenhuollon asiantuntijat pitivät tällaisen toiminnan hyödyllisyyttä kyseenalaisena. Minulle valkoiset suojapuvut ja desinfiointiaineen sumuttaminen näyttäytyivät esityksellisenä tapahtumana, jolla osoitettiin, että julkisessa tilassa oli näkymätön vaara. Eräässä uutiskatsauksessa näytettiin, kuinka Tšeljabinskissa Venäjällä suihkuhävittäjän moottoria käytettiin kokonaisten katujen desinfiointiin.² Esitys tuntui ehdottavan, että sotateknologia olisi ratkaisu pandemian.

Ennen pitkää myös kotikaupunkiini Helsinkiin julistettiin sulkutila ja sitten Uusimaa kokonaisuudessaan kytkettiin irti muista maakunnista. Monet taiteen tilat, kuten museot, galleriat, teatterit, konserttisalit ja elokuvateatterit suljettiin. Korvaavaksi tilaksi taiteelle ehdotettiin erilaisia digitaalisiin etäyhteyksiin perustuvia sovellusalueita (kuten Zoom) ja suoratoistopalveluja (kuten Vimeo). Ari Hirvosen mukaan etäyhteyksien avulla tavoiteltiin *digitaalista läheisyyttä*, joka käytännössä ”mitätöi ruumiin mielen ja painon, kehon ilmeet ja katseen kosketukset” (Hirvonen 2021, 326). Esitystaiteen parissa työskentelevänä minulle aistimukset ruumiin painosta, kehon ilmeistä ja katseen kosketuksista ovat hyvin keskeinen osa esittävän taiteen estetiikkaa, enkä ehkä siksi kiinnostunut Zoom-esityksistä tai virtuaalisista taidenäyttelyistä.

Maurice Merleau-Ponty tarkasteli keskeneräiseksi jääneessä tutkielmassaan *Le Visible & l'invisible* (1964) sitä, miten näkevät silmät ovat myös nähtäviä ja koskettavat kädet ovat kosketettavissa (Merleau-Ponty 1968, 123). Hän havaitsi, että tämän lihallisen kudelman ansiosta on mahdollista nähdä oma näkyvyys silloin, kun näkee toisen katseen ja itsensä siinä näkyvänä (ibid., 143). Kun sulkutilan aikana väkijoukot katosivat kaduilta, ne harvojen vastaan tulevien ihmisten kasvot, joita kaduilla ja joukkoliikennevälineissä kohtasin, kätkeytyivät maskien taakse. Ruumiiden välisyys hajosi siinä erityisessä merkityksessä, jossa se esiintyy kaupungin tilassa, onhan kaupunki juuri se paikka, jossa me ihmisinä olemme toinen toisillemme näkeviä/nähtyjä.³ Tyhjillä kaduilla kun ei nähty juuri toisia, ei kukaan tullut nähdyksi.

Henkilökohtaista elämäni pandemia rajoitti myös toisella tavalla. Kun keväällä 2020 lasten päi-

² Al Arabiya 12.4.2020: ”Coronavirus: Is it a plane? Siberian city disinfects streets with aircraft engine”.

³ Yksinäisellä metsäkävelyllä toisten ihmisten katseet ovat poissa, mutta metsäkin on vain harvoin yksinäisen kuljeskelun tila, sillä siellä kävelijä on alituisesti toisten olentojen katsoma ja kuulema.

vähoito keskeytettiin, lapset jäivät päiviksi kotiin. Hoidimme lapsia puolisoni kanssa vuorotellen. Silloin sosiaalinen eristys muista ihmisistä kuin lapsistani syveni. Työhuoneellakaan en tavannut toisia ihmisiä, sillä olimme sopineet työvuoroista. Sietääkseni poikkeustilanteen aiheuttamaa stressiä lähdin iltaisin yksinäisille kävelyretkille kantakaupunkiin. Halusin nähdä muita ihmisiä. Kaikkialla oli kuitenkin hiljaista. Kaduilla vastaan saattoi tulla satunnaisia ohikulkijoita. Kävelemisestä tuli päämäärätöntä kuljeskelua kaupungin tilassa, joka oli muuttunut *paikattomaksi*.

Pikkuhiljaa kävelylenkeistä kehkeytyi toistuvia kierroksia. Niistä tuli ikään kuin eräänlaisia metsästäjän pyyntipolkuja. Selkeän kuvauksen pyyntipoluista ja eränkäynnistä antaa Lennart Meren etnografinen elokuva *Vesilinnun kansa* (1974). Yhdessä elokuvan kohtauksessa komilainen metsästäjä kiertää pyyntipolkujaan metsästysmailla, jotka käsittävät lähes 1 000 neliökilometrin kokoisen alueen eli suuremman kuin Helsingin kokoisen alueen. Kertojan mukaan tuo metsästäjä kulkee päivittäin noin 30 kilometrin mittaisen matkan. Kohtauksessa näytetään, kuinka pyyntipolku merkitään pilkalla eli puun kuoreen tehtävällä jäljellä.

Omat sulkutilan aikaiset iltakävelyt käsittivät yleensä noin seitsemästä kymmeneen kilometriin pituisia lenkkejä. Kuvittelen, että se tila, jossa silloin kävelin, oli jonkinlainen erämaa. Joskus sana erämaa on tarkoittanut erillään, irrallaan olevaa seutua, jossa eränkävijä kävi kokemassa pyydyksiään (Häkkinen 2004, 130). Siksi myös erämaan voisi ajatella irtikytketyksi alueeksi.

Aloin kantamaan mukani kameraa. Halusin kokeilla, voisiko kamera muuttaa yhteisiksi sellaiset havainnot, jotka muuten jäisivät yksityisiksi, ja voisiko valokuva tuottaa näin kokemuksen *yhteisestä*. Hakeuduin paikkoihin, joissa voisin päätyä yllättäviin kohtaamisiin toisten ihmisten kanssa. Sellaisia paikkoja olivat aikaisemmin olleet Jätkäsaaren ja Ruoholahden välisen kanaalin reunustamat kadut ja esimerkiksi Helsingin kauppatori.

Satunnaisissa kohtaamisissa ohikulkijoiden kanssa ihmisten kuvaaminen läheltä tuntui tungettelevalta. Tunsin itseni muukalaiseksi heidän katseessaan ja ajattelin, että valokuvaamisen motiivi voisi tuntua heistä epäilyttävältä. Kaupungin järjestys oli pandemiassa muuttunut, eikä paikoilla saati niiden poikki kulkevilla ihmisillä tuntunut olevan helposti tunnistettavaa identiteettiä. Noilla kävelymatkoilla ottamissani valokuvissa ihmiset esiintyvät siksi usein epäsuorasti, viitteellisinä. Tästä valokuvan esteettisestä motiivista rakentui eräänlainen takaisin kytkentä, joka johdatti minut syvemmälle yksinäisyyden kokemukseen. Toisten viitteellisyys valokuvan aiheena korosti kuvan rajaamisen aktia ja muistutti minua siitä, kuinka sulkeutunut olin itseeni.

Aloitin japanilaisen ystäväni Seiji Mizunon kanssa kirjeenvaihdon, joka perustui kävelymatkoilla otettaviin valokuviiin. Pikaviestipalvelussa (Messenger) lähetimme toisillemme kuvia päiväkävelyiltämme. Valokuvilla käyty kirjeenvaihto ei kuitenkaan hälventänyt sitä yksinäisyyden kokemusta, joka johtui kasvokkaiden kohtaamisten puutteesta.

Tällaisten taiteellisten pyristelyjen kautta jäsenyi tämän taiteellisen tutkimuksen kysymys: kuin-

ka ruumiiden välisyyden kokemus voisi rakentua paikattomuuteen eli tilaan, jossa ei ole sellaista yhteistä paikkaa, jonne ihmiset kokoontuisivat yhdessä? Ryhdyin tutkimaan tätä ongelmaa elämäntilanteessa, jossa olin juuri lopettanut vanhempainvapaani. Ennen vanhempainvapaatani olimme Toisissa tiloissa -kollektiivissa toimivien kollegoideni Timo Jokitalon ja Kati Korosuon kanssa kehittäneet taiteellisia ko-keen järjestelyjä tutkiaksemme irtikytkennän kokemuksellisuutta käytöstä poistetun junaradan miljöössä. Palattuani tutkimuksen ääreen tapasin heidät ja esittelin kohtaamani ongelman. Fyysisen etäisyyden ku-rinormin vallitessa tapasimme ulkona.

Ryhdyimme tutkimaan osallistavan esityksen menetelmin, miten ruumiiden välisyyden kokemus voitaisiin tavoittaa tilanteessa, jossa ihmiset eivät pandemian takia voi kokoontua samaan paikkaan sa-manaikaisesti. Tuohon aikaan me emme tienneet, koska ihmisjoukkojen kokoontumiset olisivat sallittuja. Emme liioin halunneet kehittää digitaaliin etäyhteyksiin perustuvaa esitystä. Miten siis yhteen kokoon-tuminen olisi mahdollista? Silloin muistin kulkureiden käyttämät salaiset merkit, joita kutsutaan sym-boleita esittelevässä kirjallisuudessa usein ”hobomerkeiksi”.⁴

Hobomerkit yhdistetään yleensä Yhdysvalloissa junapummeina ristiin rastiin matkustaneisiin kulkureihin eli hoboihin, jotka olivat sosiaalisena ilmiönä yleisimmillään 1900-luvun taitteesta 1930-lu-vun suuren laman loppuun saakka.⁵ Urbanin legendan mukaan he piirsivät salaisia merkkejä liidulla tai hiilellä erilaisiin urbanin julkisen tilan pintoihin, kuten seiniin, oviin, portteihin, aitoihin ja myös rau-tatieasemien lastausalueille ja junien tavaravaunujen seiniin. Merkkiensä avulla he kykenivät neuvomaan ja varoittamaan toisiaan. On kiistanalaista, käyttivätkö todelliset hobot kaduille piirrettävien merkkien järjestelmää oikeasti, mutta yhtä kaikki tuota järjestelmää kutsutaan usein hobomerkistöksi.

Minua hobomerkit kiehtoivat erityisesti siksi, että niiden avulla samojen paikkojen poikki eri aikoina kulkevat ihmiset saattoivat viestiä toisilleen ympäristöä koskevista asioista. Vuosina 2020–2021 kehitimme yhdessä Timo Jokitalon ja Kati Korosuon kanssa hobojen merkkijärjestelmään perustuvan harjoitteen. Yksinkertaistettuna harjoite perustui seuraavanlaiseen huomioon kulkureiden merkeistä: jos tunnistaa kadulle piirretyn merkin ja seuraa merkin antamaa neuvoa tai viestiä, tulee samalla seuranneek-si toisen ihmisen askeleita ja silmän hapuilua kaupungin pinnoilla. Halusimme kokeilla, voisiko näin syn-tyä kokemus yhteisestä ruumiillisesta tilasta.

Kun harjoite lopulta sai muotonsa ja pääsimme koettelemaan sitä, elettiin kesää 2021, jolloin koronapandemian sulkutilan aikaisista rajoituksista oli jo luovuttu. Vaihtoehtoiselle tavalle saavuttaa yhteisen tilan kokemus ei ollut enää sellaista tarvetta, johon ratkaisuksi harjoite alun perin kehitettiin. Ajattelen, ettei kehitetty harjoite ollut siksi kuitenkaan hyödytön, sillä kehittämämme harjoite muuttaa kaupungilla kuljeskelun väliaikaisesti yksinäisen harhailun tilaksi, ja harjoite myös tarjoaa keinoja tarkas-

4 Ks. esimerkiksi Dreyfus (1972) ja Liungman (1991).

5 Kodittomina elävistä kulkureista tuli Yhdysvalloissa vuoden 1873 finanssikriisin jälkeen niin yleinen ilmiö, että alet-tiin puhua ”kulkuriongelmaista” (De Pastino 2005, 3–5). Ennen pitkää näitä junissa pummilla matkustavia kulkureita alettiin kutsua ’hoboiksi’. On kiistanalaista, mistä nimitys ”hobo” on peräisin.

tella kaupunkitilaa poikkeavista näkökulmista.

Harjoitteessa osallistujat suorittavat yksityisiä tutkimusmatkoja jossakin etukäteen valitussa kaupunginosassa. Harjoitteen aikana he pidättäytyvät kohtaamasta toisiaan kasvotusten ja kokoontumasta samoihin paikkoihin samanaikaisesti. Näin harjoite muuttaa yksityiset tutkimusmatkat yhteiseksi kävelyharjoitteeksi. Sen aikana osallistujat merkitsevät kulkureittinsä merkeillä ja kirjoittavat toisilleen viestejä. Viestit kätetään kulkureittien varrelle. Seuraavaksi osallistujat vierailevat itsekseen toinen toistensa reiteillä, he lukevat toistensa viestejä ja kirjoittavat niihin vastauksia. Näin syntyy paikkoja koskeva kirjeenvaihto ja *itseohjautuva* tapahtuma⁶, jossa osallistujat vaikuttavat toinen toistensa kokemuksiin kaupunkitilasta valitsemalla sen, millaisille reiteille he toisiaan johdattavat, ja päättämällä sen, miten he kirjoittavat havainnoistaan. Näin harjoitteessa yksinäinen kuljeskelu muutetaan yhteisesti jaetuksi tilakokemukseksi.

Vertailukohtia harjoitteeseen löytyy erityisesti paikkasidonnaisesta taiteesta (*site-specific art*), jossa erilaisia osallistamisen käytäntöjä on sovellettu lukuisin eri tavoin (Kwon 2002; Bishop 2012). Tunnetuin kävelemiseen perustuva kaupungin kokemuksellisuuden tutkimusmenetelmä lienee Lettristien ja Kansainvälisten situationistien kehittämä ajelehtiminen (*dérive*), johon perustui myös psykomaantieteellinen tutkimus. Myös Georges Perecin tilaa koskevat havainnot ovat inspiroineet lukuisia kävelemällä toteutettuja taiteellisia tutkimuksia. Esimerkiksi taiteilijatutkija Lena Séraphin sovelsi Perecin teosta *An Attempt at Exhausting a Place in Paris* yhteiskirjoittamisen menetelmään nimeltä *Wording* (Séraphin 2019). Suomalaisia kävelyä tutkimuksessaan soveltavia taiteilija-tutkijoita ovat myös Niran Baibulat (2015), Minna Heikinaho (2021) ja Mari Martin (2020).

Tähän tutkimukseen kiinnostava vertailukohta voisi olla Lena Séraphinin ja Emma Cockerin tutkimus *Site-reading – Site Specific Writing and Reading* (2022), jossa he pohtivat, kuinka yhteiset tilat rakentuvat tekstiin ja tekstin keinoin. Käytännössä vertailu on kuitenkin hankalaa, sillä heidän kehittämänsä menetelmä site-reading perustuu eri paikoissa samanaikaisesti julkista tilaa havainnoiviin kirjoitustehtäviin, kun taas tässä tutkimuksessa osallistujat vierailevat ja kirjoittavat samoissa paikoissa, tosin eriaikaisesti. Vaikka ero voi luettuna näyttää pieneltä, menetelmien käytännölliset poikkeavuudet tuottavat kokemuksellisesti merkittäviä eroja tilan hahmotuksessa. Siksi en vertaa tätä tutkimusta enempää muihin tutkimuksiin.⁷

Tässä kuljeskelevassa tutkielmassa tarkastelen nimittäin urbaania tilaa kulkurin näkökulmasta. Ajattelen kulkurin nyt *käsitteelliseksi henkilöksi*.⁸ En siis varsinaisesti sosiologiseksi tai historialliseksi

6 Osallistujien itseohjautuminen on tunnusomaista myös Toisissa tiloissa -kollektiivin aikaisemmille osallistaville esityksille. Esimerkiksi Porosafari -esityksessä (2010) osallistujat muodostavat itseohjautuvan liikkuvan porotokan. Taiteilijatutkija ja filosofi Esa Kirkkopelto on tarkastellut esitystä artikkelissaan "Erään poron tunnustuksia. Laumaeläin esityksen toisena" (Kirkkopelto 2018).

7 Esimerkiksi Minna Heikinaho tuntee käsittävän paikan teostensa *Paikkaruumis* (2013) ja *Paikkayhteisö* (2016) yhteydessä erityisesti johonkin fyysiseen sijaintiin paikantuvana ilmiönä (Heikinaho 2021). Tässä tutkimuksessa *paikka* käsitetään tilan järjestäväksi periaatteeksi.

8 Gilles Deleuze ja Felix Guattari ovat antaneet käsitteelliselle henkilölle erityisen määritelmän, jonka mukaan se eroaa taiteessa esiintyvistä esteettisistä figuureista (Deleuze 1994, 65–66), ja myös sosiologiassa esiintyvistä psykososiaalisista

ilmiöksi. Kulkurin käsitteellisyys tulee esiin esimerkiksi siinä, miten sanat *kulkuri*, *maankiertäjä* ja *kiertolainen* viittaavat liikkeellä olemiseen. 'Maankiertäjänä', 'kiertolaisena' tai 'irtolaisena' kulkuri saatetaan nähdä vaarallisen luokan eli ryysyköyhälistön edustajana (*Lumpenproletariat*).⁹ Esimerkiksi *irtolainen* muodostaa kurinpidollisen näkökulman kulkureihin. Termiä käytettiin esimerkiksi Suomessa osana irtolaislakia, jolla pyrittiin rajoittamaan heikossa asemassa elävien ihmisten liikkumisen vapautta. Sanalla *kiertolainen* on viitattu laajemmin kiertävään elämäntapaan ja ammatteihin, joita on harjoitettu osana tätä elämäntapaa. 'Kiertotyöläisenä', 'junapummina' tai 'hoopona' kulkuri paikantuu työväenluokkaan.¹⁰ Kaik-
kia näitä ominaisuuksia luonnehtii kulkurin paikattomuus eli se, ettei kulkuri pysyttele paikoillaan.

Tässä tutkielmassa kulkuri käsitteellistää toiminnan kahden vaihtoehdoisen tilan jäsenyyksen, paikat nimeävän jäsenyyksen ja *paikattomuuden*, rajalla. Kaupungissa vallitseva järjestys, jota kutsun tässä tutkielmassa yksinkertaistaen *paikallisuudeksi*, määrittää itse kullekin urbaanissa järjestelmässä oman paikkansa paitsi erilaisten yhteiskunnallisten tehtävien ja työsuoritusten suhteen, mutta myös omistussuhteina. Lisäksi kurinpidon ja hallinnan käytännöt pyrkivät luokittelemaan yksilöt ja osoittamaan itse kullekin nimitystä vastaavan paikan.¹¹ Kulkurilla ei ole omaa sijaa kaupungin vallitsevassa järjestyksessä (paitsi kurinpidon kohteena), mihin viittaa myös se, että hänet tunnustetaan kulkeväksi.

Paikoilleen asettunutta elämäntapaa kutsutaan kulttuuriantropologiassa ja arkeologiassa *sedentarisiksi*.¹² Sedentarisuuden rinnakkaiskäsitteenä taas käytetään termiä *nomadismi*.¹³ Tyypillinen sedentarisuuden elämän muoto on esimerkiksi maanviljely ja nomadisen elämän muoto taas on esimerkiksi paimentolaisuus. Tutkielmani kulkuri on kuitenkin hieman poikkeuksellinen nomadi.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen tarkemmin kulkurin merkityksiä erilaisten tilaa tutkivien teoreettisten käsitteiden avulla, kuten Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin *uurteisen* ja *sileän tilan* käsiteparin avulla (Deleuze & Guattari 2005), Jacques Rancièren aistisen jaon (Rancière 2009) sekä Michel de Certeau'n *taktiikan* käsitteen avulla (De Certeau 2013). Ohitan tässä tutkielmassa monet tärkeät tilaa koske-

tyypittelyistä (Ibid., 67). Käsitteellisillä henkilöillä on kuitenkin omat historialliset esikuvansa jotka auttavat ymmärtämään sitä, miten käsitteet rakentuvat. Niinpä käsitteellisillä henkilöillä on taipumus sekoittaa niiden esikuvina oleviin historiallisiin ilmiöihin, joita sosiologiassa tarkastellaan psykososiaalisina tyyppinä (Ibid. 70).

9 Karl Marx käytti käsitettä artikkelissaan "Louis Bonaparten Brumairekuun kahdestoista", jonka aiheena oli Napoleonin kapina. Ks. Marx & Engels (1973), s.400.

10 Elsi Hyttinen käyttää *junapummi*ä synonyyminä hoboille käsitellessään Matti Herneshuhdan pienoisoromaania *Trämmejä* (Hyttinen 2020). Herneshuhdan romaanissa taas päähenkilöt kutsuvat itseään myös hoopoveikoiksi ja hoopoiiksi (Herneshuhta 1911, 7–9). Ilmaisu junapummi esiintyy hobon synonyyminä myös Jenni Stammeierin kirjassa *Suomalaiset junapummit* (Stammeier 2019).

11 Michel Foucault'n mukaan yritykset hallita ruttoa toimivat perustana tällaisen kurinpidon muodon rakentumiselle (Foucault 1995, 198).

12 Sedentarisuuden käsitteen merkityksistä, katso esim. Kelly (1992), s. 49.

13 Mielenkiintoinen esimerkki nomadismin ja sedentarisuuden yhteentörmäyksestä on Satyajit Rayn elokuva *Agantuk* (1991), jossa kumma muukalainen saapuu yllättäen erään keskiluokkaisen perheen kotiin esiintyen perheen äidin kadonneena enona. Muukalainen haastaa perheen arvot, identiteetin ja uskomukset, joiden perustaksi muukalainen osoittaa nurkkakuntaisen paikallisuuden.

vat teorialat.¹⁴ Yritän nimittäin hahmottaa tilan kulkurin näkökulmasta vaihtoehtoisten tilan jäsennysten leikkauspisteissä: aistittavan ja tekstuaalisen tilan rajalla sekä paikallisen ja paikattoman tilan rajalla. Lähestyn sitä paitsi tässä tutkielmassa teorioita niin kuin ne olisivat kulkureittejä. Voin seurata jotakin teoriaa kappaleen matkan, mutta kääntyä sitten sivupolulle. Halutessasi voit poiketa tämän tutkielman reitiltä jonnekin sen viitoittamiin ajatuksen haaroihin ja löytää sieltä uusia kiehtovia paikkoja, joissa en itse ole vieraillut.

On vielä syytä muistuttaa, että käsillä oleva tutkielma perustuu luentoon, jonka tarkoituksena oli johdattaa osallistujat tekemään harjoitetta. Luento esitettiin johdatuksena harjoitteeseen.¹⁵ Harjoitteen yhteydessä esitetty luento on muuttunut eri aikoina toteutettujen esitysten välillä silloin, kun aihetta koskeva tutkimukseni on edistynyt. Ensimmäinen julkinen esitys, jossa harjoitetta kokeiltiin, järjestettiin 20.6.2021 osana Taideyliopiston Tutkimuspaviljonkia Helsingin Töölössä. Esityksissä luentoa seurasi harjoitteen ohjeistus, harjoitteen toteutus (noin neljän tunnin mittaisena tapahtumana) ja sitä seurannut kokoontuminen, jossa harjoitteesta syntyneitä tekstejä luettiin osallistujien kanssa yhdessä ääneen. Ennen luentoa jaoin osallistujille kirjoituslupakortit, kirjoitustehtävät, kynät, katuliidut (jokaiselle eri värinen) sekä minigrip-pussin, jossa on märkä pesusieni. Jos haluat hankkia itsellesi sellaiset, voit tehdä sen myöhemmin. Seuraavien lukujen aikana et kuitenkaan tarvitse niitä.

Tämän tutkielman seuraavassa luvussa esittelen luennon laajennetussa muodossa. Luennossa yritän hahmottaa, miten paikattomuus rakentuu kaupungin kielelliseen järjestykseen, ja tutkin, miten kulkureiden salaisista merkeistä muodostuu vaihtoehtoinen tilan jäsennys kaupunkiin.

14 Esimerkiksi Henri Lefebvre esittää tilan tuottamista käsittelevässä tutkielmassaan *Production de l'espace* (1974), että urbaania tilaa tulisi tarkastella tekstuurina eikä tekstinä (Lefebvre 1991, 222). Hän kyseenalaistaa näkökulman, jossa urbaani tila hahmotetaan tekstinä, koska silloin tila näyttäytyy luettavana eikä toiminnan alueena (ibid., 7, 132). Tässä tutkielmassa urbaania tilaa on kuitenkin ensisijaista tarkastella tekstinä, sillä kulkureiden salaiset merkit muuttavat urbaanin tilan luettavaksi tekstiksi ja lisäksi ne käyvät vuoropuhelua urbaanin tilan kanssa.

15 Tällainen menetelmä, jossa kehitettyyn tekniikkaan perustuvaa harjoitetta edeltää luento, on tyypillinen Toisissa tiloissa -kollektiivin harjoitteille. Harjoite alkaa lyhyellä tutkittavan ilmiön esittelyllä. Harjoitteessa käytettävä tekniikka perustuu kuvattun ilmiön kokemuksellisuuteen. Tästä asiasta saa hyvän käsityksen katsomalla esimerkiksi jakson *Cycle of Water* Toisissa tiloissa -kollektiivin nettivideoina julkaistusta teossarjasta *Veden kulma 104,45°*.

1. OSA: LUENTO KULKIJAN PAIKATTOMUUDESTA

PAIKKA, PAIKATTOMUUS JA KULKURI

Välitön miellelyhtymä sanasta kulkuri viittaa 'kulkemiseen'. Hän, joka kulkee, ei halua tai kykene pysymään paikoillaan. Onko paikka siis sittenkään staattinen ilmiö?

Paikkaa tarkastelevissa teorioissa kreikan kielen sanat *topos* ja *khora* tai latinan kielen sanat *locus* ja *spatium*, puhumattakaan englannin kielen sanoista *place* tai *site*, hallitsevat paikan käsitystä. Suomenkielisen sanan paikka etymologiset merkitykset tulevat esiin harvemmin. Kuitenkin ne kytkeytyvät paikan ajatteluun joko tiedostettuina tai tiedostamattomina.

Nyky-suomen etymologinen sanakirja ehdottaa paikalle kahta merkitystä, joista ensimmäinen on vaateen korjaukseen käytettävän paikkatilkun merkitys ja toinen viittaa pilkkaan (Häkkinen 2004, 852). Silloin kun vaate paikataan, tilkku laitetaan reiän, siis puuttuvan kohdan päälle. "Pitää paikkansa" on hyvin ommeltu. Pilkka taas on ikivanha menetelmä, jossa puun kuoreen veistetään kirveellä taustaansa vaaleampana täplänä erottuva kohta eli pilkka. Pilkalla puu merkitään osaksi kulkusuuntaa. Myös kulkureiden käyttämät hobomerkkit toimivat usein samalla tavoin. Nekin osoittavat kulkusuuntaa.¹⁶

Jos *paikka* käsitetään 'pilkan' tavoin, se ei kanna mukanaan 'erityisen paikan' merkitystä, sillä pilkka osoittaa vain kuljettavan suunnan. Samaa tarkoittava sana kuin paikka on myös *sija* (Häkkinen 2004, 1148). Sijasta johdettua sanaa *sijainti* käytetään esimerkiksi merenkulussa, jossa se määritetään etäisyyksinä tunnistettaviin paikkoihin, kuten majakkaan, loistoon tai tähtiin. Asioita voidaan merkitä myös ajallisesti merkitsemällä jokin tapahtuma almanakkaan. Sijainnin muita merkityksiä ovat 'kohta' ja 'vuode' (ibid.). Sanalla *kohta* on ajallinen ulottuvuus epämääräisenä tulevaisuuden ilmaisijana.

'Sijan' yksi etymologinen merkitys on *vuode* ('leposija'), eli paikka, jossa ruumis pysyy paikallaan (ibid.). Tässä merkityksessä sijalla on sosiaalisia suhteita paikantava merkitys, sillä vieraaseen vuoteeseen ei tunnetusti ole meneminen lupaa kysymättä.

Paikan käsitteeseen liittyy myös arvostelmia. Jos joutuu ulos väylältä, voi ajautua 'pahaan paikkaan'. Jostakin syystä "paha sijainti" kuulostaa oudolta, mutta "epätarkkaa sijaintia", tai jopa "huonoa sijaintia" kuuluu ilmaisuna käytettävän. Tyypinä paikallinen kuvaa ihmisen erityistä suhdetta paikkaan. *Paikallisesta* saatetaan puhua silloin, kun käsitellään käyttöoikeuksia, maan omistussuhteita tai kaavasuunnitelmia. Paikallisella voidaan viitata myös siihen, ettei kyseinen henkilö ole liikkuvainen.

¹⁶ Lukuksia ns. hobomerkkien selityksiä löytyy mm. Carl Liungmanin teoksesta *Dictionary of Symbols* (1991).

Tässä tutkielmassa tarkastelen paikattomuutta 'ei-paikan' merkityksessä, joka on myös yksi utopian (*ou-topos*) määritelmä. Toinen utopian määritelmä on 'hyvä paikka' (*eu-topos*), jota en tässä tutkielmassa tarkastele kuitenkaan tämän enempää. Utopia mielletään yleensä vaihtoehtoiseksi tilan järjestykseksi suhteessa vallitsevaan asioiden tilaan, mutta tuo vaihtoehtoinen järjestys ei utopiasta puheen ollen sijaitse missään (tai se voi sijaita kaukaisella saarella eli jossakin sellaisessa paikassa, mikä ei ole saavutettavissa).

Myös irtikytkennät synnyttävät oman paikattomuutensa sellaisien kytkösten suhteen, jotka ovat hajonneet. Esimerkiksi käytöstä poistettu junarata, jota tarkastelin tutkielmassa *Elisenvaara–Pieksämäki – hajonnut kone* (2021), sisältää utopian kulkuyhteydestä. Maisemassa häilyvät jäljet viittaavat poissaolevaan järjestykseen.

On tärkeää huomata se, että käsitteenä paikattomuus voidaan ymmärtää myös hyvin toisella tavoin kuin tässä tutkimuksessa. Jos esimerkiksi paikkasidonnaisuus käsitetään sellaisiksi esteettisiksi arvoiksi, joiden takia taideteosta ei voida siirtää pois paikoiltaan¹⁷, silloin paikattomuus voidaan käsittää tällaisten merkitysten vastakohdaksi. Yksi tällainen paikkaan sitoutuva merkitys on taideteoksen *aura*, joka tekee taideteoksesta autenttisen suhteessa erityiseen paikkaan (Arlander 2010, 89). Walter Benjamin esittelee auran käsitteen muun muassa esseessään ”Taideteos teknisen uusinnettavuutensa aikakaudella” (Benjamin 1989). Siinä auran käsite kietoo paikan, etäisyyden ja erityisyyden toisiinsa kiasmaattisesti. Esseessä Benjamin määrittelee auran ”ainutlaatuiseksi etäisyyden tunnuksi” (Benjamin 1989, 145). Hän viittaa etäisyyteen tässä ainakin kahdessa merkityksessä, paitsi fyysisten paikkojen välisen etäisyyden merkityksessä, mutta myös sosiaalisten suhteiden ja käsitystapojen välisenä etäisyytenä. Hän kutsuu ”auran rappioksi” joukkojen halua tuoda ”esineitä ja asioita tilan ja inhimillisen sisällön suhteen lähemmäksi” (ibid., 145). Kun aura rapautuu, jäljennös hyväksytään ainutlaatuisen korvaajaksi (ibid., 146). Jos paikattomuus ymmärretään auran rappiota luonnehtivaksi ominaisuudeksi, silloin paikattomuus tarkoittaa itse asiassa etäisyyksien katoamista tai tilaa, jolla ei ole ulottuvuutta.

Kaikuja Benjaminin auran käsitteestä voi kuulla yhteisötäiteilijä ja taiteilija-tutkija Minna Heikinahon toteamuksessa, jonka mukaan ”käsitys paikasta ja sen merkityksestä globaalissa maailmassa on yhdenmukaistunut” (Heikinaho 2021, 173). Hän väittää, että ”[g]lobaalissa ja virtuaalisessa tilassa läheisen ja etäisen välinen välimatka katoaa” (ibid.).

Paikkojen yhdenmukaistumisen ilmiötä tarkastelee myös sosiologi Marc Augén epäpaikan (*non-lieu*) käsite. Augé kutsuu 'epäpaikoiksi' esimerkiksi lentokenttiä, moottoriteitä ja kauppakeskuksia. Ne ovat hänen mukaansa supermoderneja pintoja vailla symbolisia merkityksiä tai paikkoja, joissa kulkija menettää yksilöllisen identiteettinsä. Tällaisissa paikoissa vierailijat tunnistetaan anonyymeiksi toimijoiksi, kuten ”matkustajiksi”, ”jalankulkijoiksi” tai ”turisteiksi” (Conley 2012, 71–87). Kaupunki kuitenkin paikantaa turistit hotelleihin, lomanviettopaikkoihin ja ravintoloihin.

17 Esimerkkeinä tällaisista paikkasidonnaisuuden käsityksistä, katso Purhonen (2010), s.34 ja Kwon (2002), s.11.

Kulkurin tilasuhteessa paikattomuus näyttäytyy toisenlaisessa merkityksessä, sillä kulkuri on kaupungin järjestykselle vieras ja kulkureita vieroksutaan. Niinpä koditon kulkuri löytää leposijan usein rautatieasemilta ja rappukäytävistä eli paikoista, joissa nukkuminen pyritään estämään kielloilla ja epä-mukavilla ratkaisuilla.

KULKURI JA UUSI BARBAARI

Sanan kirjaimellisessa merkityksessä kulkureiksi voitaisiin kutsua periaatteessa kaikenlaisia ihmisiä, jotka eivät ole asettuneet elämään aloillaan. Ajattelen kuitenkin, että kulkurin paikattomuuteen liittyy oleellisesti marginaalisesta asemasta johtuva turvattomuus. Lisäksi sijoitan kulkurin erityisesti modernisaation murrokseen, teollistumiseen ja modernin kaupungin syntyyn.

Yhdysvalloissa kulkurit ilmestyivät katukuvaan laajoina asunnottomien työläisten joukkoina ensimmäisen kerran vuoden 1873 *paniikista* alkaneen *pitkän laman* aikoihin (DePastino 2005, 5). Historioitsija Todd DePastino osoittaa tutkielmassaan *Citizen Hobo: How a Century of Homelessness Shaped America* (2005), että ”kulkuriongelmaksikin” kutsutun ilmiön taustana olivat Yhdysvalloissa 1800-luvun lopussa vallinneet työmarkkinat, joiden aikana tarjolla oli vain tilapäisiä töitä (ibid., 11–12). Siitä huolimatta kulkurit koettiin uhkaksi yleiselle järjestykselle. Esimerkiksi vuonna 1877 sosiologi Francis Wayland (1826–1904) määritteli kulkurit American Social Science Associationin konferenssissa köyhiksi, jotka kieltäytyvät työstä, vaikka olisivat siihen kykeneviä (Wayland 1877, 10). Hän julisti: ”[k]un lausumme sanan kulkuri, mieliimme välittömästi nousee kuva laiskasta, saamattomasta, rehvakkaasti laahustavasta, huonokuntoisesta, vastuuttomasta, parantumattomasta, raukkamaisesta ja kerta kaikkiaan irstaasta villistä” (ibid.).

Ei tiedetä, miksi ja milloin kulkureita alettiin nimittää ’hoboiksi’ (De Pastino 2005, 65). Nimitys sisällytettiin kuitenkin pian luokitteluun, jossa hobo käsitettiin työtä tekeväksi kiertolaiseksi erotuksena kulkurille ja pummille, joita pidettiin työn välttelijöinä (ibid.). Esimerkiksi kulkureita tutkinut ja itsekin kulkurina elänyt sosiologi Nels Anderson käytti tällaista luokittelua hoboja koskevassa kuuluisassa sosiologisessa tutkimuksessaan (Anderson 1923, 87). Ihmisryhmänä kulkurit altistettiin muutenkin erotteleville luokitteluille. Esimerkiksi yömajat, klubit ja työmaat erottelivat kulkurit etnisen taustan, ihon värin ja sukupuolen perusteella (De Pastino 2005, 82). Niinpä historioitsija Todd De Pastino määrittelee hobot valkoisiksi, Yhdysvalloissa syntyneiksi amerikkalaisiksi, joilla oli etuoikeutettu asema suhteessa kiertolaisina eläviin siirtolaisiin ja afrikkalaistaustaisiin amerikkalaisiin (ibid., 81).

Monet heistä saattoivat käsittää viiteryhmänsä toisin. Kulkureiden keskuudessa laajasti suosittu anarkosyndikalistinen työväenliike (ja ammattiyhdistys) IWW¹⁸ korosti laajaa solidaarisuutta sorrettujen ihmisryhmien keskuudessa. Liike otti mukaan toimintaansa naistyöläiset, siirtolaisten ryhmät, afrikkalaistaustaiset amerikkalaiset ja meksikolaiset ja ajoi myös heidän asioitaan (De Pastino 2005, 97). IWW:n poliittiset laulut olivat hobojen keskuudessa suosittuja (ibid.), ja liikkeen sanomaa siis kuunneltiin. Esimerkiksi sosiologi Nels Anderson kuvasi ”jungeleita” eli kaupunkien ulkopuolella sijainneita hoboleirejä ”kansojen sekametalisopaksi” (De Pastino 2005, 82), eikä suinkaan vain valkoisten syntyperäisten amerikkalaisten omiksi paikoiksi.

Junapummien keskuudessa vallinnut solidaarisuuden henki välittyy myös amerikansuomalaisen kirjailijan Matti Herneshuhdan (1881–1960) vuonna 1911 julkaistusta romaanista (Herneshuhta 1911, 107). Romaanin suomalaistaustaiset siirtolaiset lukevat itsensä mutkattomasti ”hoopoiksi”, mutta kutsuvat itseään myös ”trämpeiksi” ja ”jätiksi” (Herneshuhta 1911, 7–9).

Artikkelissa ”Miesten kanssa kulkevat miehet – Junapummikuvaukset, 1910-luku ja queer” (2020) kirjallisuuden tutkija Elsi Hyttinen esittää Herneshuhdan kirjasta mielenkiintoisen luennan, jossa kulkureiden paikattomuus avautuu ”kaiken eletävissä olevan järjestyksen häiritsevä, mihinkään johtamattomana ulkopuolena”, joka muistuttaa Hyttisen mielestä Lee Edelmanin käsitystä queerista ”absoluuttisena vastarinnan figuurina” (Hyttinen 2020, 73). Palkkatyö ja heteronormi muodostavat tila-ajallisen järjestyksen, joka sysää toisiinsa rakastuneet miehet paikattomuuteen. Kirjan toinen kulkurina elävä päähenkilö esittää useita puheenvuoroja palkkatyön vahingollisuudesta (Herneshuhta 1911, 16–18, 37, 38). Tarinassa elämää, jossa työn välttely näyttäytyy hyveenä, kannattelee miesten välinen rakkaus. Sellainen paikaton elämä päättyy, kun kirjan toinen päähenkilö asettuu aloilleen ja nauttii itsensä heteronormin mukaiseen avioliittoon.

Palkkatyön ohella nainen siis asettuu rajaksi tarinan kulkurimiesten paikattomalle elämälle. Artikkelissa ”In Search of the Female Hobo” sukupuolentutkija Heather Tapley osoittaa, että hobojen maskuliinisuutta korostanut kulttuuri piti myös todellisuudessa naissukupuolta vaarallisena (Tapley 2009, 66–67). Naisen pelättiin sitovan kulkumiehet kodin, perheen ja palkkatyön ikeeseen. Tällainen käsitys välittyy myös IWW:n propagandasta, joka esitti itärannikon työmiehet kodin, perheen ja palkkatyön turmelemina alistujina (De Pastino 2005, 97, 118–119), kun taas ulkoilmaan tottuneita hoboja he pitivät ”proletaariseen luokkatietoisuuden puhtaimpina ilmenemismuotoina” (DePastino 2005, 97). Elsi Hyttisen luennassa naissukupuoli ei kuitenkaan erityisesti uhkaa junapummien vapautta (Hyttinen 2020, 71), sillä heidän paikattomuuttaan kannattelee heidän seksuaalisuutensa kriminalisointi, joka pakottaa heidät elämään ulkopuolisina (ibid., 73).

Tämän motiivin suhteen kulkuri muistuttaa Antonio Negrin ja Michael Hardtin keksimää käsit-

18 IWW eli ”Industrial Workers of the World”.

teellistä henkilöä nimeltä *uusi barbaari* (Negri & Hardt 2000, 214). Negrin ja Hardtin mukaan ne, jotka pakenevat oman elämänsä piirissä vallitsevia rajoitteita, joutuvat rakentamaan itselleen uuden elämän ja uuden kehollisuuden (ibid., 214). Siksi uudet barbaarit ovat ”kehollisuuksia, jotka ovat täysin kyvyttömiä tottelemaan ja alistumaan käskyille” (Parikka 2004, 105; Negri & Hardt 2000, 216), ja lisäksi heidän on ”täysin mahdotonta sopeutua perinteiseen perhe-elämään, tehdaskulttuuriin ja totutun seksielämän rutineihin” (Parikka 2004, 105).

Käsitteellisenä henkilönä uusi barbaari muistuttaa kulkuria myös siksi, että ”uudelle barbaarille mikään ei ole pysyvää, ja siksi hän näkee kulkureittejä kaikkialla. Siellä missä muut kohtaavat vuoren tai muurin, sieltäkin hän löytää tien” (ibid., 215). Uuden barbaarin hahmossa kulkuri-käsitteellisyydestä paljastuu vallankumouksellinen potentiaali, joka voidaan aktivoida kamppailussa myös uusien sorron muotoja vastaan.

Tässä tutkielmassa en seuraa uuden barbaarin viitoittamia polkuja pidemmälle, sillä varsinainen pyrkimykseni on hahmottaa sitä, miten kulkurin paikattomuus rakentuu vaihtoehtoiseksi tilan järjestykseksi. Tässä pyrinnössä siirryn seuraavaksi tarkastelemaan toisenlaisia kulkurin käsitteellisyyksiä.

1. HAHMOTELMA KULKURIN PAIKATTOMUUDESTA

Hän näki asioita lukemattomista perspektiiveistä, omistaan ja muiden ja hänellä oli tavaton tietomäärä, lisäksi sellainen ettei sitä voinut siirtää eikä soveltaa. Ja ehkä se juuri oli hänestä vaikeinta, ja toisinaan katkerinta, että hänen kokemuksensakin olivat kodittomia, koska paikallaan pysyvät eivät millään tavoin ottaneet vasten hänen käsityksiään todellisuudesta, vaan pilkkasivat niitä ja tekivät ne epäilyksenalaisiksi...

Harry Martinson (1976), sivu 172

Harry Martinsonin kaunokirjallisessa romaanissa Kulkijan pilvilinnat (*Vägen till Klockrike*, 1948) päähenkilö menettää käsityöläisammattinsa sikarintekijänä ja ajautuu kulkuriksi. Kirjan päähenkilö on mahdollista tulkita kirjailijan alter egoksi, sillä Martinson eli nuoruusvuosinaan kulkurina Ruotsissa. Missä määrin kulkurielämä on vaikuttanut Martinsonin käsityksiin kirjailijan osasta ja missä määrin taas päähenkilö on teoksessa kirjailijan allegoria? Niin tai näin, edellä esitetyssä sitaatissa piirtyy esiin kokemusellinen raja, joka erottaa kulkurin paikallisväestöstä. Tosin vain kulkuri voi tunnistaa tuon rajan eli sen, miten hänen kokemuksensa poikkeavat paikalliseen elämään sitoutuneiden kokemuksista. Lisäksi kulkuri tunnistaa sen, millaisesta tilan hahmottamisen eroista kokemistapojen poikkeavuudet johtuvat.

Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin teoreettiset käsitteet uurteinen tila ja sileä tila auttavat hahmottamaan sitä, miten perustavanlaatuisella tavalla kulkurin paikattomuus eroaa paikallisten tilakäsityksistä.¹⁹ Tosin he eivät tee rinnakkaiskäsitteiden avulla havaintoja kulkureista, mutta he kutsuvat sileää tilaa *nomadin* tilaksi (Deleuze & Guattari 2005, 381). Nomadille erilaiset paikat ovat vain kautta kulkemisen paikkoja (ibid., 380), mutta nomadi ei paikannu mihinkään niistä, sillä sileä tila hahmottuu ”vain suuntina” (ibid., 484). Sitä ”merkitsevät vain polut, jotka katoavat ja korvautuvat risteyksissään” (ibid., 381). Itse asiassa heidän mukaansa nomadi ei välttämättä liiku. Vaikka hevosen selässä ratsastava beduiini on jatkuvassa liikkeessä, hän istuu paikoillaan hevosen selässä (ibid., 381).

Sileää tilaa luonnehtii Deleuzen ja Guattarin mukaan kreikan kielen termi *nomos*. Sillä he viittaavat tilan jaon periaatteeseen, jossa tilaa ei rajoiteta (ibid., 380). Tätä periaatetta noudatetaan avoimella rajaamattomalla alueella, kuten takamailla, vuoristoissa ja kaupungin ympärille muodostuneilla epämää-

19 Käsitteiden suomennokset perustuvat tässä Pasi Väliähon artikkeliin (Väliäho 2004,125).

räisillä alueilla (ibid., 380). Yhdeksi nomoksen ilmenemismuodoksi he mainitsevat kaupunkien ympärille tilapäisesti rakentuneet hökkelikylät (ibid., 481). Vaikka nomoksella yleensä tarkoitetaan ”lakia”, Deleuze ja Guattari viittaavat tässä käsitteen kreikankieliseen etymologiaan, jossa sanalla on viitattu myös ”laidunalueeseen”.²⁰ Laidunalueet olivat kaupunkien ympäriltä löytyviä alueita, jonne karjan sai viedä laiduntaan vapaasti.

Sileälle tilalle vastakkainen tilan järjestys on uurteinen tila. Se ”osittaa ihmiset rajalliseen tilaan, jossa jokainen saa osansa ja jokaisen osaa säännöstellään” (ibid., 380). Muurien ympäröimä kaupunki on ”uurteinen tila par excellence” (ibid., 481). Se muodostaa tilan, jossa toimintaa rajoitetaan lailla ja asetuksilla. Sileän tilan ja uurteisen tilan jäsenyykset ovat Deleuzen ja Guattarin mukaan vastavuoroisesti tilaa jäsentäviä periaatteita: ”sileä tila antautuu uurtumille” ja ”uurteinen tila voi jakaa uudelleen sileitä tiloja” (Deleuze & Guattari 2005., 486). Deleuzen ja Guattarin mukaan sileä tila voi periaatteessa avautua myös kaupungin uurteiseen järjestykseen (ibid., 482). Tätä kysymystä he eivät kuitenkaan tarkastele kovin selkeästi.

Voisiko kulkuri paikattomana toimijana kääntää kaupungin uurteisen järjestyksen sileäksi tilaksi? Yhden määritelmän mukaan sileä tila on ”ääretön ja avoin sekä keskukseton” (Väliaho 2004, 125). Tällainen luonnehdinta voisi kuvata osuvasti Harry Martinsonin kirjoittaman kulkurihahmon ”kodittomia kokemuksia” ja niitä ”lukemattomia perspektiivejä”, joissa kulkuri kohtaa ne seudut, joiden poikki hän kulkee (Martinson 1976, 172). Kirjan kulkurihahmo ei kuitenkaan voi välttyä kohtaamasta toisia, jotka kieltävät epätosiksi hänen kokemuksensa. Onko kulkurille sittenkään mahdollista tavoittaa kaupunkia äärettömänä, avoimena ja keskuksettomana tilana, vai onko rajoitteinen tila jatkuvasti vastassa estämässä askelten vapaata poljentoa?

Tarkastelen seuraavaksi toisesta näkökulmasta sitä, miten kaupunki aistittavana tilana muodostuu järjestykseksi, joka ”osittaa ihmiset rajalliseen tilaan, jossa jokainen saa osansa ja jokaisen osaa säännöstellään” (Deleuze & Guattari 2005, 380). Kysymyksen lähempi tarkastelu auttaa tunnistamaan kulkurin erityisen aseman kaupungin järjestyksessä.

20 Tämä selviää sivun 380 alaviitteestä 51 (Deleuze & Guattari 2005, 557). Vrt. Liddell & Scott (1883), 1007. Tällainen tilan jaon periaate muistuttaa Britanniassa edelleen käytössä olevaa ”commons”-käytäntöä (Yhdistyneiden Kuningaskuntien Kansallisarkiston verkkosivut, 2022). Myös Suomessa ennen isojakoa käytössä ollut *yhteismaa* oli commonsien kaltainen käytäntö. Yhteismaat olivat kyläläisten yhteisessä käytössä olleita alueita, joiden hyödyntäminen oli jokaiselle kyläläiselle sallittua vapaasti sillä periaatteella, ettei se rajoittanut toisten kyläläisten oikeutta alueen hyödyntämiseen (Talvitie 2013, 53).

2. HAHMOTELMA KULKURIN PAIKATTOMUUDESTA

"[K]un hän aamukuudelta tuijottelee itseään suuren myymälän lasi-ikkunasta [– –] Hän liikuttelee hiljaa leukojaan, hiljaa, hän narskuttelee hiljaa hampaitaan, sillä hän tietää, että tämä maailma veisaa hänestä viis. Hän ei voi mitään tälle maailmalle. Hän laskee sormin: yksi, kaksi, kolme [– –] se on kolme päivää ilman ruokaa, eikä auta, että hän on kolme päivää toistellut itselleen: niin ei voi jatkua. Niin jatkuu [– –] ja noiden lasi-ikkunoiden takana nuo pasteijat, pullot, säilykkeet, kuolleet kalat rasioittensa suojassa, rasiat ikkunalasien suojassa ikkunalasit poliisien suojassa, poliisit pelon suojassa. Mikä barrikadi kuudelle kurjalle sardiinille!"

Aki Kaurismäen elokuvasta *Calamari Union* (1985)

Edellä esitetyssä sitaatissa aistittava todellisuus, joka koostuu elintarvikkeista (makuaisti), niitä ympäröivistä materiaaleista (tuntoaisti), ikkunalasista (näköaisti), nälän tuntemuksesta ja hiljaisesta narskuttelusta (kuuloaisti) ilmentää järjestystä, joka sijoittaa kertomuksen päähenkilön ulkopuolisuuteen. Sitaatissa vilisevät erottelun keinot, jotka jäsentyvät vastineiksi toisilleen: peltirasia, ikkunalasi ja poliisi. Kuvattu aistillinen kokemus on eräänlainen kokemus irtikytkenästä, jossa päähenkilö kytkeytyy aistisesti niihin asioihin, jotka ovat hänelle tavoittamattomia.

Jacques Rancièren käsite aistisen jako (*partage du sensible*)²¹ tarkastelee sitä, miten hierarkiat, valtasuhteet ja organisatoriset periaatteet kietoutuvat aistihavaintoihin ja tilan hahmotuksiin. Rancièren käsitteen avulla voidaan hahmottaa niitä mekanismeja, joiden kautta kaupunki rakentuu sellaiseksi erottelujen uurtamaksi tilaksi, joka "patoaa ihmismassojen, tavaroiden ja eläinten virtoja [välineinään] kaupungin muurit ja portit, sakot ja tullit" (Deleuze & Guattari 2005, 386).

Määritelmällisesti aistisen jako on "niiden aististen itsestäänselvyyksien järjestelmä, jotka näyttävät samalla sen, kuinka ihmisillä on jotakin yhteistä, ja sen, että itse kullakin on tällä yhteisellä alueella oma paikkansa ja osansa" (Lindberg 2017, 172). Rancièren kääntäjä Heikki Kujansivun mukaan sanalla *sensible* on Rancièren teorioissa kaksinainen merkitys, jolla viitataan paitsi siihen, miten asiat ymmärretään, myös aistihavaintoihin (Rancière 2009, 9).

Teoksessa: *Dissensus – On Politics and Aesthetics* (2010) Rancière kutsuu *poliisia* sellaiseksi aistisen jaoks, jonka periaatteena on "häivyttää järjestyksen vastaiset asiat pois aistittavan piiristä" (Rancière 2010, 36). Tätä ulossulkevaa periaatetta Rancière havainnollistaa poliisien käskyllä ohikulkijoille: "Täällä ei ole mitään nähtävää!" (ibid., 37). Mustafa Dikeç määrittelee Rancièren *poliisin* käsitteen "symbolisoinnin

22 Noudatan käsitteen *aistisen jako* (le partage du sensible) suomennoksessa Heikki Kujansivun suomennosta, jota hän noudattaa käännoksessään *Erimielisyys* (Rancière 2009). Janne Kurki on kääntänyt käsitteen Kujansivusta poiketen "aistittavan osaksi" (Rancière 2006, 8). Kurki haluaa käännoksessään korostaa sitä, että *partage* voi tarkoittaa myös 'kohtaloa' eli sitä, "mikä tulee kunkin osaksi" (Ibid., 49). Kujansivu taas korostaa, että sanalla *partage* Rancière tarkoittaa erityisesti erotteluihin jakamista (Rancière 2009, 9).

käytännöksi, joka lujittaa tilallisen ja ajallisen järjestyksen, paikkojen hierarkiat, sekä niiden avulla institutionaaliset, legitiimit ja luonnollisina pidetyt hallinnan tavat” (Dikeç 2015, 91). Niinpä käsite poliisi on syytä käsittää ensisijaisesti ’poliisijärjestykseksi’.

Rancièren mukaan aistisen jaon perustana on järkeily (*logos*), joka jäsentää aistein havaittavan (*aisthesis*), siis sen, mitä nähdään, kuullaan, tunnetaan, haistetaan ja maistetaan (Rancièr 2009, 52). *Logos* tarkoittaa toisessa merkityksessä myös puhetta, ja niinpä aistisen jako koskee siis myös sitä, kuka voi tai kuka saa puhua (ibid., 51).²² Lisäksi Rancièren mukaan *logos* määrittelee myös sen, kenellä on symbolinen kiinnitys kaupunkiin ja kenellä sitä ei ole (ibid., 50). Esimerkiksi tämän luvun alussa esitetyssä sitaatissa kertomuksen protagonistilla ei ole symbolista kiinnitystä kaupunkiin, niinpä ”maailma veisaa hänestä viis” (Kaurismäki 1985).

Poliisijärjestys perustuu käsitykseen tilan ja ajan rajallisuudesta. Tällainen perustelu esitetään esimerkiksi Platonin Valtio-dialogissa, jossa Platon perustelee rajallisella ajalla kansalaisten hierarkkisen erottelemisen tehtävien ja niiden suorituspaikkojen mukaiseen järjestykseen (Korhonen 2017, 54–55). Lyhyesti ilmaistuna jokaisen on suoritettava niitä tehtäviä, joihin hänellä on kykyä ja taipumuksia, koska aikaa on rajallisesti. Jokaisen tehtävän suorittamiseen on oma paikkansa, ja tuo paikka määrittää sen, mitä voi nähdä omilla silmillään, tuntea omissa kourissaan, ja myös sen, millaisia asioita voi kuulla tai ymmärtää. (Ibid.)

Tällaisen vallanjaon oikeutuksen Rancièr kyseenalaistaa tasa-arvon käsitteen avulla. Tasa-arvolla hän tarkoittaa hierarkioiden perustuksissa vallitsevaa anarkiaa eli sitä tosiasiaa, että hierarkiat ovat keinotekoisia ja satunnaisia (Rancièr 2009, 42). Kulkurilla ei käsitteellisesti ymmärrettynä voi olla omaa paikkaa (missään) eikä siksi myöskään symbolista kiinnitystä kaupunkiin. Rancièren kehittämän aistisen jaon käsitteen valossa kulkurin paikattomuus voidaan nähdä paikkojen ja tehtävien muodostaman tilan haastavaksi toimijaksi.

Missä määrin käsitykset kulkureista vastaavat tällaista määritelmää? Charles Chaplinille kaupunki erilaisten rajoittavien käytäntöjen ja kurinpidollisten menetelmien suhteen oli slapstick-komedian aihe. Hänen elokuvissaan kulkuri henkilöi vastarinnan kurinpidon muodoille ja sosiaalisille hierarkioille. Esimerkiksi elokuvassa *The Kid* kulkuri höynäyttää esivaltaa monilla tavoilla, mutta yhdeltä kurinpidon keinolta pakeneminen kutsuu esiin seuraavan kurinpidon keinon.

Chaplin kehitti kulkurin hahmonsa tekemällä havaintoja todellisesta kulkurista, jota hän kestitsi joskus ravintolassa (DePastino 2005, 158). Chaplinin kulkuri saattoi siksikin perustua tarkkasilmäisiin havaintoihin kulkureista. Kuitenkin hänen elokuviensa keskeinen konflikti nojaa kulkurihahmon kamppailuun sosiaalisia hierarkioita ylläpitäviä käytäntöjä vastaan, eikä kulkurihahmo siksi elokuvissa koskaan vapaudu tuosta kamppailusta.

Miten siis kaupungin voisi kokea paikattomana tilana, joka olisi avoin, ääretön ja keskukseton? Yksi mahdollinen ratkaisu tähän kysymykseen voisi löytyä päämäärättömästä kuljeskelusta, joka liittyi menetelmällisesti surrealistien ja Kansainvälisten situationistien tutkimuksiin kaupungin tilasta.

22 Liisa Kaski käsittelee valaisevasti *logos*ksen eri merkityksiä artikkelissaan ”Alussa oli vaikeasti kääntyvä sana” (Tiede & edistys Nro. 4/2022). Rancièren käyttämien merkitysten suhteen kannattaa muistaa, että sanoilla ’järki’ ja ’järjestys’ on yhteinen tausta (Häkkinen 2004, 302).

POIKKEAMA KULKURISTA KAUPUNGILLA HARHAILEMISEEN

”[L]iikennemerkit, katujen nimet, obikulkijat, katot, kioskit ja baarit puhuttelevat harhailijaa, niin kuin oksan katkeaminen jalan alla, kaulushaikaran hätkähdyttävä laulu jossain kaukana [metsässä], tai äkillinen hiljaisuus aukealla, jonka keskellä kasvaa lilja”

Walter Benjamin (1986), sivut 8–9

Edellisessä otteessa (esseestä *Berliinin kronikka*) Walter Benjamin kuvailee kaupungilla eksymisen kokemuksellisuutta. Huomion arvoista tuossa otteesta on se, että hän kutsuu eksyneen kokemuksessa korostuneita aistihavaintoja puheeksi (*Sprechen*)²³. Lisäksi hän rinnastaa kaupunkia koskevat aistihavainnot luonnon ilmiöitä koskeviin aistimuksiin, jotka näyttäytyvät yllättävinä erityisesti niille, joille ne eivät ole totunnaisia. Siihen Benjaminin havainnossa viittaavat sanat ”hätkähdyttävä” ja ”äkillinen”.

Kaupungin arkinen kokemus erottelee havaittavat paikat oleellisiin ja epäoleellisiin paikkoihin. Eksyminen viittaa siihen, että käsitys paikkojen sijainneista eli järjestyksestä hajoaa. Voisiko äärettömän, avoimen ja keskuksettoman kokemuksen saavuttaa kuljeskelemalla tarkoituksellisen päämäärättömästi eli pidättäytymällä erotteluista oleellisten paikkojen (paikat, joissa vieraillaan) ja epäoleellisten paikkojen (paikat, jotka voi ohittaa) välillä? Miten se olisi mahdollista?

Sattuman hyödyntäminen on erityisesti taiteen avantgardessa omaksuttu menetelmä. Lori Waxmanin mukaan surrealistien kehittälemät sattuman hyödyntämisen menetelmät liittyivät usein kaupungilla kävelemiseen (Waxman 2010, 15, 27). Tunnetuin tapaus, jossa sattuman käyttämistä perustellaan valittuna menetelmänä, on luultavasti Lettristien aloittama ja Kansainvälisten situationistien (SI) edelleen kehittämä *ajelehtimisen* menetelmä (*dérive*), jossa sattumalla pyrittiin vaikuttamaan siihen, miten ajelehti- ja suhtautuu urbaaniin tilaan (Debord 2006; Sederholm 1994: 99). Alun perin vuonna 1956 julkaisemassaan artikkelissa ”Ajelehtimisen teoria” (*Théorie de la dérive*) Guy Debord varoittaa pitämästä sattumaa tämän menetelmän suhteen liian suuressa arvossa, sillä sattuman mahdollisuudet rajoittuvat annettuihin vaihtoehtoihin (Debord 2006, 63).

Ajalehtimisen tarkoituksena oli tuottaa havaintoja urbaanissa tilassa vallitsevasta järjestyksestä ja sen tuottamista tiedostamattomista vaikutuksista (Pyhtilä 2005, 53). Siksi sen voi ajatella leikinomaiseksi

23 Vrt. Benjamin (1932), s. 9.

taiteellisen tutkimuksen menetelmäksi. Tuota menetelmää on kuitenkin vaikeaa arvioida, sillä ajalehtimisiä koskevissa kuvauksissa ei juurikaan kerrota, millaisia tekniikoita ajalehtimiseen käytettiin. Tosin ”Ajalehtimisen teoriassa” annetaan kyllä tarkkojakin ohjeita ajalehtimiseen, mutta ne eivät ole konkreettisia. Debord jättää mainitsematta esimerkiksi sen, miten osallistujat ”pidättäytyvät totunnaista liikkumisen ja toiminnan motiiveistaan” (Debord 2006). Artikkelin yhteydessä julkaistut kaksi tapauskertomusta kuvaavat kyllä yksityiskohtaisesti ajalehtimisen aikana kohdattuja tapahtumia, mutta kertomuksista ei paljastu, miten ajalehtijat noihin tilanteisiin joutuivat ja miten he niissä toimivat.

Varhaisista lettristien toteuttamista ajalehtimisistä on olemassa joitakin mainintoja esimerkiksi liftausmatkoista eri kaupunginosiin (Pyhtilä 2005, 54). On epäselvää, oliko kyseessä esimerkiksi yhtä menetelmällinen tekniikka kuin Tuuli Mallan ja Lauri Jäntin kehittämä *Urban Hitchhiking*²⁴, joka antaa huomattavasti selkeämmät ohjeet urbaanin tilan tutkimiseen. Taidehistorioitsija Claire Bishopin mukaan ”ajalehtimisesta” on jäänyt jäljelle niin vähän yksityiskohtaisia kuvauksia, ettei niiden perusteella voi tehdä kunnollista analyysiä ajalehtimisestä (ks. Bishop 2012, 84).

Lori Waxman taas arvelee, etteivät tutkijat ole onnistuneet tavoittamaan ajalehtimisen tekniikkaa siksi, että niistä säilyneet todistukset olivat niin usein hallusinogeenisten myrkytystilojen tuotoksia (Waxman 2010, 114). Hän ehdottaa, että päihteiden käyttö olisi itse asiassa ollut tekniikka, jota olisi käytetty tarkoituksellisesti osana tätä epäsystemaattista tutkimusmenetelmää (ibid., 115). Vaikka ajalehtimisen tekniikat ovat jääneet hämäriksi, yksi kiinnostava havainto ajalehtimisestä on se, että ne päättyivät aina väijäämättä omaan mahdollomuuteensa siitä huolimatta, että yksittäinen ajalehtiminen saattoi kestää useita päiviä tai jopa kuukausia (Pyhtilä 2005, 54–55).

Kulkureiden tapa hahmottaa kaupungin tila ei voi perustua sellaiseen harhailuun, jota Kansainväliset situationistit tavoittelivat ajalehtimiskokeiluissaan, sillä kulkurit ovat irtolaisina jatkuvasti uhanalaisia. Ehkäpä kulkurit eivät edes hahmota kaupunkia äärettömänä, avoimena ja keskusettomana tilana.

Kun kävelin itsekseni kaupungilla pandemian sulkutilan vallitessa, silloin kaupungin keskus ihmisten kokoontumisen keskittymänä katosi kuitenkin hetkeksi, ja kaikki ne paikat, joissa keskustassa vierailijat olisivat voineet pysähtyä, oli suljettu. Tila vapautui hieman paikkojen ja niihin liittyvien toimintojen mielle yhtymistä, mutta huomasin, että pandemian irti kytkemä järjestys kummitteli askeleissani ja eri paikkoihin liittyvät tuntemukset ohjasivat edelleen askeleitani. Kaipuu yhteisen tilan kokemukseen johdatti minut tutustumaan yhdessä Kati Korosuon ja Timo Jokitalon kanssa kulkureiden merkkien käytäntöön. Pandemian aikaisessa järjestyksessä etsimme merkeistä ratkaisua poikkeustilan ongelmiin, mutta noilla merkeillä on myös toisenlainen merkitys marginaalisessa asemassa eläneiden kulkureiden keskuudessa.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen sitä, kuinka kulkureiden käyttämä salaisten merkkien käytäntö perustaa vaihtoehtoisen järjestyksen kaupungin tilaan. Haluan käsittää tuon merkkijärjestelmän taustan ymmärtääkseni, millaisessa suhteessa tilaan tuo käytäntö on kehittynyt ja millaisen suhteen tilaan se mahdollisesti tuottaa. Tuohon merkkijärjestelmään perustuva harjoitteemme (*Irtikytketty tila*) nojaa menetelmällisesti myös päämäärättömään kuljeskelemiseen kaupungilla, joka on yksi tuon harjoitteen vaihe.

24 Tästä taiteellisen tutkimuksen menetelmästä, jossa ”liftataan” ohikulkijoiden matkaan, on julkaistu myös kiinnostava tutkimusartikkeli. Ks. Malla, Kholina & Jännti (2018).

HOBOMERKIT, KULKUREIDEN SALAKIELI

Lehtijuttuja hiilellä tai liidulla piirretyistä kulkureiden käyttämistä salaisista merkeistä alkoi ilmestyä sanomalehtiin Yhdysvalloissa 1870-luvulla. Esimerkiksi vuoden 1879 Brenham Weekly Banner -sanomalehdessä väitettiin, että ”yksikään järjestäytynyt kulkuri ei lähtisi tien päälle kantamatta liidun palaa taskussaan”. Useissa tuohon aikaan julkaistuissa lehtikirjoituksissa kulkuri paljastaa toimittajalle kulkureiden salaisen merkkijärjestelmän.

Vaikuttaa siltä, ettei hobomerkeistä olisi tehty kovin seikkaperäisiä tutkimuksia. Yksi harvinainen tulkinta hobomerkkien semiotiikasta on esitelty sosiologi Jules J. Wandererin artikkelissa ”Hobo Signs: Embodied Metaphors and Metonymies” (2001). Kulttuurintutkija John F. Lennon on kuitenkin omissa hoboja koskevissa tutkimuksissaan kyseenalaistanut sen oletuksen, että hobot olisivat käyttäneet tällaisia merkkejä (Lennon 2016, 29). Lennonin mukaan hobot kyllä maalasivat tai kaiversivat junien seiniin. Piirtämällä nuolen ja nimikirjaimen tavaravaunun seinään hobot viestivät toisilleen ja rautatieyhtiöiden vartijoille onnistuneista matkoistaan pummilla. Lennonin mukaan tällaisia merkkejä käytettiin osana kilvoittelua rautatieyhtiöiden palkkaamia vartijoita vastaan, jotka yrittivät estää pummilla matkustamisen (Lennon 2016, 35). Esimerkiksi Robert Aldrichin ohjaama elokuva *Emperor of the North Pole* (1973) on kuvitteellinen tarina tästä kilvoittelusta.

Viitteitä todellisista kulkureiden käyttämistä salaisista merkeistä on kuitenkin olemassa, ja niiden jäljet johtavat Eurooppaan. Kirjassa *The Language of Thieves* (2020) kirjallisuuden tutkija Martin Puchner mainitsee lapsuutensa patikkamatkat Saksan Baijerin maaseudulle (Puchner 2020, 66). Noilla matkoilla hänen isänsä esitteli hänelle erilaisiin paikkoihin piirrettyjä salamerkkejä. Myöhemmin Puchner oppi, että näitä merkkejä, joita kutsutaan nimellä *Zinken*, käyttivät *rotwelschin* kieltä puhuvat kulkurit (ibid., 6).²⁵ Selvisi, että *rotwelsch* oli itse asiassa erilaisten marginaalisessa asemassa elävien ihmisryhmien *lingua franca* (ibid., 223). Kun Puchner tutustui amerikkalaisiin hobomerkkeihin, hän ällistyi huomattessaan, kuinka samanlaisia ne olivat verrattuna niihin merkkeihin, joita hän oli nähnyt lapsuudessaan Saksan maaseudulla (Puchner 2020, 271). Esimerkiksi *zinken*, joka varoittaa vihasesta koirasta (Puchner 2020, 272), on samanlainen, kuin eräs hobomerkki, joka sekin varoittaa vihasesta koirasta (Dreyfus 1972, 91). Ei kai olisi täysin tavatonta, jos *zinkenit* olisivat kulkeutuneet Saksasta Yhdysvaltoihin, sillä 1900-luvun taitteessa niin monet matkustivat Yhdysvaltoihin ja päätyivät pian kulkurin elämään.

Germaanisesta filologian tutkija Annikki Koskensalon mukaan *rotwelsch* perustuu erityisesti saksan kieleen, mutta siitä löytyy lukuisia sanoja myös muista kielistä, kuten jiddishistä, romanikielistä sekä muun muassa muinaisessa Rooman imperiumissa käytetystä juutalaisten kielestä (Koskensalo 2015, 499). Merkittävänä tietolähteenä *rotwelschiin* ja *zinkeneihin* pidetään saksalaisen rikostutkija Jacob Georg Schäfferin tekemiä kuulustelupöytäkirjoja vuodelta 1784 (Puchner 2020, 58). Nämä tutkimukset viitta-

²⁵ Ruotsin kielen sana ”rotvälska” on suomennettu ’siansaksaksi’. Ks. hakusana: ”siansaksa”: Suomi–ruotsi-suursanakirja, 2022.

sivat siihen, että rotwelschiä olisivat käyttäneet Saksan ja Sveitsin alueilla liikkuneet kiertolaiset, kuten kulkurit, kerjäläiset, huijarit, ammattirikolliset ja muiden sellaisten elinkeinojen harjoittajat, jotka usein mielletään *vaarallisen luokan* eli ”ryysyköyhälistön”²⁶ edustajiksi (ibid.144). Rotwelschin kieli liitettiin epämääräisiin ammatteihin itse asiassa jo vuonna 1528 julkaistussa kirjasessa *Liber Vagatorum*. Kirjasen aiheina ovat irtolaisten käyttämät huiputuskeinot, kuten sokeaksi tekeytyminen, valeraajat, hullun esittäminen, ja erilaiset petkutustarinat, ja tuon kirjasen lisäviuille Martti Luther kokosi yli 200 sanaa käsittävän listan rotwelschin kielisistä sanoista (Puchner 2020, 41–42).

Vastineita hobomerkeille löytyy myös Skandinaviasta. Esimerkiksi kirjassa *The Dictionary of Symbols* (1991) Carl Liungman esittelee merkkejä, joita hän kutsuu ”ruotsalaisiksi hobomerkeiksi” (Liungman 1991, 59). Liungman ei teoksessaan paljasta sitä, mistä hänen löytämänsä merkit ovat peräisin, mutta toimittaja Bo Hazell on tutkinut Ruotsissa elävää, ”Skandinavian kiertolaisiksi” (*resande folket*) nimitettyä kansaa ja havainnut, että tuon kansan keskuudessa on ollut käytössä merkkijärjestelmä, jossa polkujen ja teidän varteen jätettyjä merkkejä käytetään viestittämiseen (Hazell 2011, 540). Skandinavian kiertolaisiksi kutsutun kansan etninen tausta on Bo Hazellin mukaan kiistanalainen (Hazell 2011, 134). Osa heistä lukee itsensä romaneihin, mutta toiset heistä ajattelevat, että he polveutuvat jennisheistä. Bo Hazellin mukaan Skandinavian kiertolaisten kieli sisältää vaikutteita sekä jenshien keskuudessa käytetystä rotwelschistä että romanikielestä (ibid., 136).

Vaikka Skandinavian kiertolaisten käyttämät merkit eivät välttämättä ole samanlaisia kuin zinckenit, niillä saattaa olla käytäntönä yhteinen menneisyys. Romanitutkija Hedina Tahirović-Sijerčić väittää artikkelissaan ”Romani Secret Road Symbols: The First Written Words in Romani or the First Translation of Romani” (2014), että tien varsille jätetyt salaiset merkit olisivat olleet romanikielen ensimmäinen kirjoitettu muoto.

Oli salaisten merkkien järjestelmän alkuperä mikä tahansa, tuo järjestelmä on varmaankin menettänyt jo alkuperäisen tehtävänsä. Esimerkiksi Hedina Tahirović-Sijerčić toteaa artikkelissaan, että romanien keskuudessa tienvarsiin piirretyt salaiset merkit ovat menettäneet tarkoituksensa (Tahirović-Sijerčić 2014, 6). Annikki Koskensalon mukaan rotwelsch menetti salakielen aseman sen jälkeen, kun kielestä alettiin julkaista tutkimuksia (Koskensalo 2015, 500). Myös kulkurin elämä on kohdannut valtavia muutoksia.

Jessica Bruderin journalistisen tutkimuksen *Nomadland – Surviving America in the Twenty-first century* (2017) aiheena ovat asuntovaunuilla pitkin poikin Yhdysvaltoja matkustavat kiertolaiset, jotka elättävät itsensä hobojen tavoin huonosti palkatuilla kausitöillä. Nämä jälkiteollisen ajan kulkurit eroavat varhaisemman teollistumisen vaiheen kulkureista siinä, että useimmat heistä ovat jo eläkeikään tulleita ihmisiä, jotka sinnittelevät heikkenevien voimavarojen, hajoavan vanhan auton ja huonosti palkattujen kausitöiden kurimuksessa. Eivätkä he suinkaan piirtele merkkejä kadun kulmiin, vaan neuvovat toisiaan blogien ja sosiaalisen median alustojen välityksellä (Bruder 2017, 93).

Vaikka salaisten merkkien järjestelmä olisikin jo menettänyt merkityksensä kulkureiden keskuudessa, liidulla tai hiilellä kadun kulmiin kuten sähkötolppiin, rakennusten seiniin, portin peliin ja muihin

26 ”Siinä oli rinnan rappiolle joutuneita irstailijoita, joiden toimeentulo oli yhtä epäilyttävä kuin heidän sukuperänsäkin, porvarispiireistä lähteneitä rappeutuneita ja seikkailevia maankiertäjiä, vakinaisesta palveluksesta vapautettuja sotilaita, entisiä rikosvankeja, karanneita rangaistusvankeja, huijareita, ilveilijöitä, latsaroneja, taskuvarkaita, silmäkääntäjiä, uhkapelureita, parittajia, porttolanpitäjiä, satamajätkeä, kynäilijöitä, posetiivareita, lumppureita, veitsenteroittajia, tinaajia, tavallisia kerjäläisiä, sanalla sanoen koko se epämääräinen, hajanainen, sinne sun tänne harhaileva joukko, jolle ranskalainen on antanut nimen *la bohème* (Marx & Engels 1973, 400).

erottuviin pintoihin jätettävät merkit ovat kuitenkin kiehtova käytäntö, jonka avulla yksinäiset kuljelijat voivat perustaa kaupungin tilaan vaihtoehtoisen yhteisen tilan. Nuo kadun pinnoille piirrettävät merkit muuttavat kaupungin aistittavan tilan luettavaksi tekstiksi. Millaisia lausumia merkit synnyttävät ja millaisen tekstin tilaan ne syntyvät?

URBAANI TEKSTI JA HOBOMERKKIEN LAUSUMAT

"[O]hikulkijoiden kasvot, heidän eleensä, merkkinsä, toimintansa, vaikenemisensa, elehtimisensä, väitteensä, ja vastaantulevien joukkojen reaktiot [– –] ja lisäksi vielä vastaantulevat mainostaulut, ilmoitustaulut tolmissaan, liikennelympyrät, eli lyhyesti sanoen kaikki esineet ja asiat, jotka ilmaantuvat latautuneina moninaisista merkityksistään, [– –] puhuvat meille brutaalia kieltään pelkällä läsnäolollaan".

Pier Paolo Pasolini (1976), sivu 542

Walter Benjaminin vanavedessä myös elokuvaohjaaja Pier Paolo Pasolini (1922–1975) käsitti kaupunkia koskevat aistihavainnot ”puheeksi”. Elokuvan poetiikkaa käsittelevässä esseessään hän vertaa elokuvan kuvakieltä yksinäiseen kävelyretkeen kaupungilla (ilmeisesti kävelyretkeen Napolissa). Tätä ”kuvamerkkien puhetta”, tai ”kielellistä instrumenttia”, hän kutsuu ”irrationaaliseksi” ja ”merkityksiltään avoimeksi” puheeksi, jolla ei sellaisenaan ole valmista sanastoa (ibid.). Tällainen ”puhe” saa merkityksensä kulkijan askelissa syntyvistä kertomuksista.

Vaikka Pasolini ei jatka analyysiään kävelijän kohtaamasta ”brutaalista kielestä” tämän pidemmälle, hän onnistuu välittämään idean urbaanista tekstistä ilmaisukeinoiltaan rikkaana, merkillisenä löpötelynä. Michel de Certeau esittää hieman pidemmälle kehitetyn teorian kulkijan kohtaamasta kaupungin ”puheesta” esseessään ”Arkipäivän kekseliäisyys” (*L'invention du quotidien*, 1980).²⁷ Siinä hän vertaa kävelemistä kaupunkijärjestelmässä puheaktin ja kielen suhteeseen (De Certeau 2013, 150). Hän rinnastaa kaupunkisuunnittelijoiden ja arkkitehtien tekemät suunnitelmat kaupungin toiminnasta kielitieteen ja kieliooppien oletuksiin normaaleista kielen käytön tavoista (ibid., 153). Tällä kaupungin tilallisella järjestelmällä on de Certeau mukaan myös kurinpidollinen ulottuvuus, joka järjestää mahdollisuuksien ja rajoitusten kokonaisuuden (ibid., 150). Hän kuvailee tätä kurinpidollista ulottuvuutta kaikkialle leviävänä valona, joka pyrkii hävittämään kaupungin kielellisestä jäsenyyksestä sen katveissa lymyilevät tekstin hämähäryt (ibid., 157). Tällaista vallankäytön pyrkimystä, joka valtaa ympäristön nimeämällä sen tahdon mukaisiksi omiksi paikoiksi, de Certeau kutsuu *strategiaksi* (ibid., 73–74).

Mahdollisuuksia vastarintaan tällaista järjestystä kohtaan Michel de Certeau etsi puhekielisten ilmaisujen epäsäännönmukaisuuksista. Kun kaupungilla kuljeskelija seuraa vallitsevan tilallisen järjestyksen mahdollisuuksia, hän ikään kuin seuraa tuon järjestyksen ”lausumia” (ibid., 151). Kulkija voi kuitenkin myös poiketa väyliltä, löytää oikopolkuja ja muuttaa niiden tilalliset merkitysijät toisiksi (ibid., 151). Nämä kulkijan ”vastaan panevat”, ”itsepäiset” ja ”ovelat” menettelytavat pakenevat de Certeau mukaan kuria,

²⁷ Käytän tässä teoksessa suorien viitteiden lähteenä Tapani Kilpeläisen suomennosta (Certeau 2013), jota olen verrannut teoksen englanninkieliseen käännökseen (de Certeau 1984).

mutta pysyttelevät samalla sen hallitsemalla alueella (ibid., 148). Hän kutsuu *taktiikaksi* toimintaa, joka tapahtuu vihollisen hallitsemalla alueella (ibid., 75)²⁸.

De Certeau mukaan taktiikan toinen tunnuspiirre on se, että siinä tartutaan vastaan tuleviin tilaisuuksiin (ibid.). Kaupungilla kävelijälle tilaisuus taktikointiin voi avautua esimerkiksi paikkojen nimityksistä ja niihin kätkeytyneistä merkityksistä (ibid., 157)²⁹. Tällaiset kätkeytymiset voivat löytyä paikkoja koskevista legendoista, muistoista, unista tai jopa tuntemuksista, ja ne voivat puhutella kuljeskelijaa myös sanattomasti (ibid., 162–163). Kun kulkija seuraa näitä paikkojen vaihtoehtoisia merkityksiä, hän synnyttää tilaan ”antitekstejä” (ibid., 161). Niistä muodostuu kulkijalle toisia tiloja, jotka rakentuvat vaihtoehtoiseksi järjestykseksi. Tätä järjestystä de Certeau kutsuu ”poeettiseksi maantieteeksi” (de Certeau 2013, 108).

Myös silloin kun kulkuri kaivertaa veitsellä, piirtää hiilellä tai liidulla (ehkä nykyisin spraymaalilla tai tinneritussilla) urbaanin tilan pintoihin, kuten sähkötolppiin ja seiniin salaisia viestejä neuvoksi tai varoitukseksi toisille kulkureille, hän kytkeytyy irti vallitsevasta järjestyksestä ja perustaa vaihtoehtoisen järjestyksen. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei tuo vaihtoehtoinen järjestys näyttäydy erillisenä vallitsevasta järjestyksestä, vaan ne operoivat toisten hallitsemassa tilassa. Siitä viestii myös merkki, joka varoittaa poliisin valvonnasta.

Merkkien avulla salainen kieli uurtaa toisen tilan kaupungin sisälle ikään kuin kuiskutellen, ja se supattaa vaihtoehtoisia merkityksiä niille, jotka tuntevat merkkien koodin. Tällaisesta vaihtoehtoisesta tilan hahmotuksesta kielii myös erään jenishin³⁰ kieltä puhuvan kiertolaisen esittämä vertaus siitä, miten hänen kansansa tapa hahmottaa todellisuutta eroaa valtaväestön todellisuuskäsityksistä:

”Jos te katselette asuntojenne kattoja, te ette näe, mitä ne oikeasti ovat. Yritän nyt sanoa sen, että te rakastatte alakattoja ja vaikutelmia. Oikeita kattoja te ette edes tunne, sillä mieluummin te ette niitä näkisi. Ettekä te erota asuinseutunne upeita maisemia maalatuista kulisista. Minä kyllä tunnen ne ja voin kertoa teille, mitä teidän kotinne todella ovat.”

Martin Puchner (2020), sivu 224

Vertauksessa ”kulissi” ja ”maisema” merkitsevät kahta toisistaan poikkeavaa tilan jäsenystä. Kulissi on näkymän rajaava elementti, joka tässä asiayhteydessä saa merkityksen ’valheellinen’. Vastaavasti maisema viittaa avoimeen tilaan, joka on todellinen (mutta ainoastaan niille, jotka kykenevät sen näkemään). Käsitän alakaton ja kulissin metaforisiksi ilmaisuiksi, joiden tehtävänä on viestiä siitä, että on olemassa myös toisenlaisia vieläpä totuudenmukaisempia katsantoja. Ilmaisukeinona metafora osoittaa myös suhteen näiden katsantojen välillä. Alakatto kätkee taakseen todellisen katon, kulissi kätkee taakseen todellisen maiseman.

28 Michel de Certeau tapa nähdä kaupunki vihamielisenä tilana muistuttaa kovasti Kansainvälisten situationistien (SI) asennetta, sillä myös heille kaupunki näyttäytyi vihamielisenä tilana (Sederholm 1994, 90; Pyhtilä 2005, 48). Taktiikan käsitteessä voisi olla kaikuja myös ajalehtimisen menetelmästä, jossa sattumia (vertaa: ’tilaisuuksia’) pyrittiin käyttämään tietoisena menetelmänä (Sederholm 1994: 99). De Certeau ehdottaa vastarinnalle kuitenkin välittömämpää ja arkipäiväisempää merkitystä, kuin ”ajalehtimisen”. Hänelle myös tavallinen kaupungilla kuljeskelu mahdollistaa vastarinnan, ja tuo mahdollisuus on jopa näyteikkunoita katselevalla kuluttajalla (De Certeau 2013, 149, 153).

29 Myös Lettristit olivat havainneet paikannimien kytköksen vallitsevaan järjestykseen (Pyhtilä 2005, 48).

30 Annikki Koskensalon mukaan rotwelschin kielellä on ollut merkittävä vaikutus jenishiin (Koskensalo 2015, 499).

Annikki Koskensalo on määritellyt salakielelle neljä yleistä motiivia, jotka hän tunnistaa erityisesti rotwelschin kielestä: viestin salaamisen, vaaroilta suojautumisen, harhaan johtamisen ja yhteisön integraation (Koskensalo 2015, 499). Kiistanalaisessa tutkimuksessaan myös Jules J. Wanderer tunnisti hobomerkeistä metonymisiä ja metaforisia ilmauksia (Wanderer 2001, 137–139). Metonymisesta merkistä esimerkkinä hän mainitsee merkin, joka kuvaa keppiä hoivan ja avun metonymiana (ibid., 137). Metaforisesta merkistä yhtenä esimerkkinä hän mainitsee merkin, joka kuvaa lintua (ibid., 139). Wandererin mukaan lintu herättää mielikuvan vapaudesta (”vapaa kuin taivaan lintu”), mutta lisäksi hän väittää, että merkin viesti perustuisi myös siihen, että linnut istuvat puhelinlangoilla. Niinpä merkki Wandererin mukaan viestii siitä, että merkityssä paikassa voi käyttää puhelinta ilmaiseksi (ibid.). Metonymiset ja metaforiset ilmaisut palvelevat Koskensalon esittelemiä salakielen tarkoituksia, kuten viestin salaamista, harhaan johtamista ja vaaroilta suojautumista. Metaforien ja metonymien välittämät viestit eivät paikannu merkin ilmeiseen kuva-aiheeseen, vaan toisiin merkityksiin. Siten ne harhauttavat niitä, jotka eivät tunne merkijärjestelmän koodia, ja salaavat näin todellisen viestinsä. Viestin salaamalla ne myös suojelevat sitä ryhmää, joka on vihitty merkkien koodikieleen. Näin metonymiset ja metaforiset ilmaisut toimivat taktisesti toisten hallitsemassa tilassa.

Ne ovat jatkuvasti uhanalaisia ja vaarassa tulla anastetuiksi toisenlaiseen käyttöön. Esimerkiksi Vladimir Putin on käyttänyt Neuvostoliiton ja Venäjän vankilaslangin, *fenjan*, ilmaisuja viestiessään vallankäytön keinoistaan (Weiser 2018, 153). Kun salakielen ilmaisut omaksutaan vallankäyttäjien puheeseen, taktiikka kääntyy strategiaksi.

Tutkielmassa *Le Princes du Jargon* (1990) taiteilija-tutkija Alice Becker-Ho tarkasteli Ranskasta löydettyä salakieltä nimeltä ”argot” (Becker-Ho 2004). Hän havaitsi, että salakielen ilmaismuodot muuttuivat monimutkaisemmaksi silloin, kun sen käyttäjiin kohdistetut sorron, valvonnan ja hallinnan keinot tehostuivat (Becker-Ho 2004, 43). Kun salakieliset ilmaukset sitten leviävät ja sekoittuivat slangiin, sen viekkaat ja yllättävät metaforat rikastuttavat slangia (ibid., 157–159). Samalla nuo ilmaisut kuitenkin menettävät tarkan analogian merkityksen salakielen palveluksessa.

Ehkäpä siksi kaikille niille (itseni mukaan lukien), jotka eivät ole vihkiytyneet salakielen käyttöön, kulkureiden salaiset merkit metaforisine ja metonymisine ilmauksineen vaikuttavat runollisilta väliintuloilta urbaanin tilan arkiseen käsitykseen.³¹ Ne kutsuvat leikkiin ja ruokkivat mielikuvitusta vaihtoehtoisista todellisuuksista.

Kati Korosuon ja Timo Jokitalon kanssa kehittämämme harjoite *Irtikytketty tila* valjastaa kulkureiden merkit osaksi leikinomaista, yhdessä tehtävää harjoitetta. Tuo harjoite syntyi alun perin pandemian keskellä tarpeesta etsiä yhteistä ruumiiden välisyyden kokemusta tilanteessa, jossa fyysisen etäisyyden kurinormi esti ihmisiä kokoontumasta samoihin paikkoihin samanaikaisesti. Ratkaisuja tähän ongelmaan aloin etsiä kulkurin paikattomuudesta eli tutkimalla sitä kysymystä, kuinka kulkurit voivat asuttaa kaupunkia paikattomana tilana.

Kun sulkutilasta luovuttiin ja fyysisen etäisyyden kurinormi väistyi, sillä aikaa kehittynyt harjoite tarjosi keinon tarkastella kaupunkitilan tekstuaalisuutta marginaalisen kirjoittamisen käytännön näkökulmasta. Kehittämämme harjoite ei tutkimusmenetelmänä kuitenkaan tarkastele sitä, miten kulkurit tai

31 Romanttinen viehätys salakieltä kohtaan on luettavissa myös Alice Becker-Hon tutkielmasta. Hän liittyi Kansainvälisiin situationisteihin ryhmän viimeisinä vuosina. Hänen huomionsa salakielestä ovat luettavissa osaksi sitä taiteellisen tutkimuksen jatkumoa, jonka situationistit aloittivat ajelehtimisista. McKenzie Wark selvittää tarkemmin Alice Becker-Hon roolin osana Kansainvälisten situationistien ryhmää tutkielmassaan *The Spectacle of Disintegration* (Wark 2013, 167–168).

laajemmin vaaralliseksi kutsuttu luokka käytti salaisia merkkejä, eivätkä harjoitteeseen omaksutut teknikat tavoita kaikkia kulkuria koskevia merkityksiä, joita olen käsitellyt tässä tutkielmassa. Se ei ollut myöskään tämän tutkimuksen alkuperäinen tavoite.

Niinpä emme harjoitteessa kannusta osallistujia myöskään leikkimään kulkuria roolileikkinä tai larppaamaan kulkurin elämää. Harjoitteessa kulkureiden salaisten merkkien tehtävänä on toimia aistillisena käytäntönä, joka johdattaa osallistujan havainnoimaan kaupunkitilaa luettavana tekstinä. Merkkien toisena tehtävänä on järjestää tilapäisesti kaupungin totunnaisesti aistittavalle järjestykselle vaihtoehtoinen jäsennys, joka harjoitteessa rakentuu myös yhteiseksi tilaksi. Seuraavassa osassa tätä tutkielmaa yritän kuvata harjoitteessa noudatettavan tekniikan niin seikkaperäisesti, että lukija voi halutessaan toisintaa harjoitteen kokeen asettelun myös itse. Itse asiassa tämän tutkielman kriittinen tarkastelu voisi näkökulmasta riippuen jopa edellyttää sitä. Niinpä toivotan hyviä harjoituksia!

2. OSA: IRTIKYTKETTYTILA -HARJOITE

Irtikytetty tila -harjoitteessa osallistujat tekevät ensin kävelemällä yksinäisiä tutkimusmatkoja sovittuun kaupunginosaan ilman määriteltyä päämäärää. Osallistujat merkitsevät kulkureittinsä käyttämällä ka-tuliitua ja hobomerkkejä kadun pintoihin. Lisäksi osallistujat kirjoittavat tehtävänannon mukaisia mat-kakirjeitä toinen toisilleen. Nuo kirjeet piilotetaan kuljetun reitin varrelle ja merkitään niin, että toiset osallistujat voivat löytää ne. Näin jokaisen osallistujan kulkemasta reitistä muodostuu maisemareitti toi-sille osallistujille. Harjoitteen toisessa vaiheessa osallistujat vierailevat toistensa reiteillä, lukevat toistensa kirjeitä ja kirjoittavat niihin vastineita. Silloin yksityiset kuljeskelut muuttuvat yhteisiksi reiteiksi. Matka-kirjeissä yksityiset kokemukset ja havainnot sanallistuvat jaetuiksi kokemuksiksi.

Harjoitteessa yritys seurata jonkun toisen merkitsemää reittiä muuttaa aistittavan tilan mahdollis-ten reittien maisemaksi. ”Hän saattoi mennä tuonne” kuvaa osuvasti sitä mielentilaa, jossa toisten kulku-reittejä etsitään.

Kun osallistuja lukee jossakin paikassa kirjoitetun tekstin, kirjeessä käytetyt ilmaisut tarttuvat ympäris-töön ja esittävät tulkintoja siitä. Jotkut tällaisista paikkoja koskevista havainnoista vaikuttavat seuraavan samaan paikkaan saapuneen kirjoitukseen, ja ne saattavat välittyä tuolla paikalla kirjoitettuun seuraavaan kirjeeseen. Näin osallistujien kirjoittamista teksteistä ja kadun pinnoille piirrettävistä merkeistä muodos-tuu esityksen medium.

Irtikytetty tila -harjoitetta kokeiltiin ensimmäisen kerran 13.6.2021 Töölössä, Helsingissä, jolloin harjoite toteutettiin suomenkielisenä. Sillä kertaa harjoitteeseen kutsuttiin osallistumaan Toisissa tiloissa -kollektiivin nykyisiä ja entisiä jäseniä. Ensimmäinen julkinen esitys harjoitteesta järjestettiin 20.6.2021 Helsingin Töölössä osana Taideyliopiston organisoimaa Tutkimuspaviljonkia (*Research Pavillion*).¹ Silloin harjoitteeseen osallistuttiin ennakoon ilmoittautumalla. Tuolla kertaa kutsuin harjoitteeseen mukaan myös taiteilijoita ja tutkijoita, joilla tiesin olevan kiinnostusta tällaisiin taiteellisen tutkimuksen menetel-miin. Lopulta harjoitteeseen osallistui seitsemän osallistujaa. Kolmannen kerran toteutimme harjoitteen Herttoniemen teollisuusalueella 21.5.2022 osana julkista tapahtumaa, joka järjestettiin Toisissa tiloissa -kollektiivin *Tripit!*-harjoitefestivaalin yhteydessä. Sen jälkeen harjoite on toteutettu kaksi kertaa myös Itä-Pasilassa (6.11.2022 ja 23.11.2022). Viimeistä kertaa lukuun ottamatta osallistuini myös itse kaikkiin harjoitteisiin. Tässä tutkielmassa keskityn harjoitteen kolmeen ensimmäiseen kokeiluun.

¹ Tutkimuspaviljongin keskuspaikkana käytettiin Hietsun Paviljonkia, joka sijaitsee Hietaniemen uimarannalla Töölössä. Julkiseen esitykseen oli avoin kutsu ja lisäksi olin kutsunut mukaan myös joitakin taiteilija- ja tutkijakollegoitani, jotka jakoivat kanssani kiinnostuksen urbaanin tilan tutkimukseen.

HARJOITTEEN VAIHEET LYHYESTI

Irtikytetty tila -harjoitteessa osallistujat siirtyvät luennon jälkeen ulkotilassa järjestettävään koulutukseen, jossa käydään läpi harjoitteen vaiheet, opetellaan harjoitteessa käytettävät merkit ja tutustutaan kirjoitustehtäviin. Esimerkiksi 13.6.2021 johdatimme osallistujat Hietsun Paviljongin studiotilasta Etu-Töölössä sijaitsevaan Nervanderin puistikkuun, jossa Kati Korosuo ja Timo Jokitalo esittelivät harjoitteen ohjeistuksen ja minä esittelin kirjoitustehtävät. Itse harjoite suoritetaan alueella, joka on rajattu etukäteen helposti tunnistettavien maamerkkien mukaan. Sellaisia voivat olla esimerkiksi suuret ajoväylät tai raitiovaunulinjat².

Harjoitteeseen voi osallistua noin neljästä kuuteentoista osallistujaa. Koko harjoitteen ajan osallistujat pidättäytyvät kohtaamasta toisiaan kasvokkain lähietäisyydeltä, ja he pidättäytyvät myös keskustelemasta toistensa kanssa. Harjoite aloitetaan yhtä aikaa samasta paikasta.

Aluksi jokainen lähtee pienelle tutkimusmatkalle kävelemään itseksensä, omille teilleen. Kuljettava reitti merkitään kadun pinnoille (seiniin, sähkötolppiin, katuun jne.) katuliidulla. Kuljettavan reitin merkitsemiseen käytetään etukäteen valittuja hobomerkkejä.

Osallistujat kantavat mukanaan kirjoitustehtäviä. Niistä ensimmäinen suoritetaan oman tutkimusretken aikana. Kirjoitettu teksti piilotetaan johonkin paikkaan. Tuo paikka merkitään sille erityisesti varatulla merkillä.

Toisessa vaiheessa osallistujat etsivät toistensa kulkureittejä ja lukevat toistensa kirjoituspaikoista löytyviä kirjoituksia. Toisten kirjoituspaikoilta löytyvät tekstit poimitaan mukaan ja niiden tilalle kirjoitetaan tekstejä ohjeistuksen mukaisesti. Kun osallistujat lukevat jostakin paikasta löytämiään tekstejä ja kirjoittavat niihin vastineita, kirjoituspaikoista löytyvät tekstit siis vaihtuvat. Näin kirjoituspaikkoihin rakentuu epäsuora kirjeenvaihto, jossa tehtäväkirjeen kirjoittaja ei voi tietää, kuka lukee hänen kirjeensä.

Lopuksi osallistujat kokoontuvat yhteen, mutta sitä ennen jokainen osallistuja hakee itse löytämänsä kirjoituspaikalta sinne piilotetun kirjeen. Viimeisessä vaiheessa osallistujat kokoontuvat yhteen ja lukevat ääneen harjoitteen aikana keräämänsä tekstit.

2 Töölössä kesäkuussa 2021 toteuttamissamme harjoitteissa alue rajautui etelässä pyöräilyväylä Baanaan, lännessä raitiovaunukiskoihin, pohjoisessa Hesperianpuistoon ja idässä Mannerheimintiehen. Herttoniemen teollisuusalueella toukokuussa 2022 harjoite toteutettiin alueella, joka rajautui lännessä ja pohjoisessa Itä-väylään, idässä Roihuvuoren puistoon (mukaan lukien Ylä-Roihuvuoren puisto ja Roihuvuoren kirsikkapuisto) ja etelässä Puusepänkatuun ja Suunnittelijankatuun.

1. VAIHE: YKSIN TEHTÄVÄ TUTKIMUSMATKA

Harjoitteen ensimmäisessä vaiheessa kukin osallistuja suorittaa tutkimusmatkan valittuun kaupungin osaan ilman erikseen määrättyä päämäärää. Itsenäiselle tutkimusmatkalle lähdetään eriaikaisesti. Päätös liikkeelle lähtemisestä tehdään sanattomasti katsekontaktissa toisiin osallistujiin. Lähtiessään matkaan osallistuja piirtää lähtöpaikan välittömään läheisyyteen merkin, joka koostuu merkin piirtäjän nimikirjaimesta ja nuolesta, joka viestii muille, mihin suuntaan hän on lähtenyt. Merkki piirretään sellaiseen paikkaan, josta muut voivat huomata sen.³

Osallistuja merkitsee kulkureittiään matkan aikana merkeillä, jotka osoittavat kuljettavan suunnan. Merkkejä piirretään niin tiheästi, että muut harjoitteeseen osallistuvat kykenevät seuraamaan reittiä, kuitenkin niin huomaamattomasti, etteivät ulkopuoliset voisi seurata kulkureittiä.

Tutkimusmatkan aikana osallistuja etsii itselleen kirjoituspaikan ja suorittaa annetun tehtävän tai kirjoittaa tehtävän kävellessään. Kirjoitus taitellaan⁴ ja sille etsitään kätköpaikka. Kirjoituspaikka merkitään liidulla, johon käytetään sovittua merkkiä, ja kirjoitettu teksti piilotetaan merkin läheisyyteen noin yhden tai kahden metrin etäisyydelle kirjoituspaikkaa kuvaavasta merkistä.

Suoritettuaan kirjoitustehtävän osallistuja palaa takaisin aloituspaikalle. Matka takaisin aloituspaikalle kuljetaan eri reittiä pitkin kuin matkalle lähtiessään. Näin kuljetusta reitistä syntyy pieni lenkki. Kuljettu lenkki merkitään sille varatulla merkillä sen merkin viereen, jonka osallistuja piirsi matkalle lähtiessään. Lenkki-merkki antaa toisille osallistujille yleisluontoisen kuvauksen kuljetusta reitistä.⁵ Kirjoituspaikan osoittava merkki sijoitetaan osaksi tätä lenkki-merkkiä, jotta toiset osallistujat saisivat jonkinlaisen tuntuman siitä, mistä kirjoituspaikkaa kannattaa etsiä.

3 Kattava lista harjoitteessa käytetyistä merkeistä löytyy tämän julkaisun kolmannesta liitteestä.

4 Kirjeestä voi taitella myös origamin. Osallistujille etukäteen lähetetyssä viestissä heitä kannustetaan opettelemaan origamien taittelua. Origamien taittelun tarkoituksena on tehdä viestien piilottamisesta leikkisää. Idea siihen tuli Ridley Scotin ohjaamasta *Blade Runner* (1982) -elokuvasta..

5 Tällainen merkki löytyy selityksineen 12.2.1889 julkaistun *The Great Falls Leader*-sanomalehden artikkelista *Tramps' Signs*.

2. VAIHE: TOISTEN OSALLISTUJIEN REITIT

Harjoitteen toisessa vaiheessa osallistujat vierailevat toistensa kulkureiteillä ja tutustuvat toistensa kirjoituspaikkoihin. Niissä he lukevat toistensa kirjeitä ja kirjoittavat niihin vastauksia kirjoitustehtävän ohjeistuksen mukaisesti.

Matkaan lähdetään aloituspaikalta. Sen välittömästä läheisyydestä valitaan jokin lenkkimerkki. Jos kukaan ei ole piirtänyt tällaista merkkiä, osallistuja voi lähteä seuraamaan pelkkää nimikirjaimesta ja nuolesta koostuvaa merkkiä. Tosin silloin hän ei voi tietää, onko reitin merkinnyt henkilö jo löytänyt itselleen kirjoituspaikan vai ei.

Kun osallistuja saapuu toisen osallistujan kirjoituspaikalle, hän etsii sieltä toisen osallistujan kirjoittaman tekstin, lukee sen ja ottaa sen mukaansa. Sen jälkeen osallistuja kirjoittaa annetun kirjoitustehtävän⁶ ja piilottaa kirjoituksensa lopuksi siihen paikkaan, josta hän löysi itse kirjoituksen. Siitä matka jatkuu kohti seuraavia kirjoituspaikkoja, joissa toimitaan samalla tavalla.

Kun osallistujat vierailevat eri aikoina toistensa kirjoituspaikoilla ja kirjoittavat vastineita löytämilleen kirjeille, harjoite rakentuu epäsuoraksi kirjeenvaihdoksi. Kirjoituspaikkaan saapunut ei nimittäin voi aina tietää, kenen kirjoittaman tekstin hän kyseisestä paikasta löytää, mikä suhde kirjeen kirjoittajalla on tuohon paikkaan, tai edes sitä, kuka lukee hänen itsensä kirjoittaman vastineen.

Harjoitteen toisen vaiheen lopettaminen

Harjoitteen toinen vaihe lopetetaan sovittuna aikana. Silloin osallistujat hakeutuvat sovittulle kokoontumispaikalle. Riippuen esityksestä kokoontumispaikka on voitu sopia etukäteen, tai ohjaajat voivat päättää sen harjoitteen aikana. On toimittu niinkin, että osallistujat ovat itse ehdottaneet toisilleen paikkoja kokoontumiseen ja hakeutuneet sitten niistä yhteen harjoitteen lopuksi. Jos kokoontumispaikka päätetään harjoitteen aikana, se merkitään ”jungeli”-merkillä. Se paikka, jonne useimmat kokoontuvat, valikoituu lopulliseksi kokoontumispaikaksi.

Kokoontumispaikalle osallistuja kulkee itse perustamansa kirjoituspaikan kautta. Hän etsii sieltä kirjeen ja poimii sen mukaansa. Sitten hän ruksaa kirjoituspaikkaa osoittavan merkin, ettei kukaan muu erehdy vierailemaan tuossa paikassa. Näin varmistetaan, että kaikki harjoitteessa syntyneet tekstit saadaan kerättyä mukaan.

⁶ Tällaisia tehtäviä, joissa kaikissa on sama ohjeistus, on jaettu kullekin osallistujalle useita, kaikkia kuviteltavissa olevia vierailuja varten.

KIRJOITUSTEHTÄVISTÄ

Harjoitteessamme kirjoitustehtävien ohjeistukset ovat ylimalkaisia ja avoimia. Osallistuja voi itse päättää sen, millaisia *paikkaa* koskevia ilmaisuja hän kirjoituksissaan käyttää, eikä tekstin tyyllilajia ole määritelty. Harjoitteen kirjoitustehtävät kutsuvat kuitenkin osallistujia tekemään havaintoja ympäristöstään. Tehtävät kannustavat osallistujia pohtimaan myös sitä, miten kaupungilla kuljeskelu muutetaan lukemisen tai kuuntelemisen tapahtumaksi. Halutessaan osallistuja voi myös käyttää tehtäväpaperia esitelläkseen jonkin itse keksimänsä merkin.

Ensimmäinen tehtävä muistuttaa osallistujaa huomioimaan sen, että kirjoitus on viesti jollekin toiselle osallistujalle, eikä kirjoittaja voi tietää, kuka hänen lukijansa on. Harjoitteen ensimmäinen kirjoitustehtävä (liite 2) tehdään paikassa, jonka kukin osallistuja löytää itse. Vaihtoehtoisesti tehtävän voi kirjoittaa oman tutkimusmatkan aikana ja viimeistellä jossakin valitsemassaan paikassa.

Toinen kirjoitustehtävä (liite 2) tehdään toisten löytämissä kirjoituspaikoissa. Se kutsuu osallistujaa tekemään havaintoja ympäristöstään, ja havainnoimaan, kuinka kaupunginosa puhuttelee häntä. Kun harjoite tehtiin ensimmäisiä kertoja, jätin ohjeistuksessa avoimeksi sen, kirjoitetaanko tämä teksti ennen kirjoituspaikasta löytyneen kirjoituksen lukemista, vai kirjoitetaanko toinen kirjoitustehtävä vastineena löytyneeseen tekstiin. Myöhemmin vakiintuneeksi käytännöksi on muodostunut se, että teksti kirjoitetaan vasta sen jälkeen, kun paikasta löytynyt kirjoitus on luettu.

Toista kirjoitustehtävää seuraavat tehtävät ovat toisen kirjoitustehtävän kaltaisia. Seuraavat kirjoitustehtävät on kuitenkin numeroitu, jotta niistä voidaan jälkikäteen päätellä se, mitä reittiä kukin osallistuja on harjoitteessa kulkenut.⁷

⁷ Numeroimalla tehtävät halusin mahdollistaa sellaisten tietojen kokoamisen, jolla tarvittaessa voidaan seurata kunkin osallistujan kulkureitit harjoitteen aikana. Tällaiselle tiedolle ei tässä harjoitteessa kuitenkaan ole tullut käyttöä.

3.VAIHE: LUKUHARJOITUS

Kun kaikki osallistujat ovat saapuneet kokoontumispaikalle, yleensä osallistujille tarjotaan jotakin syötävää ja juotavaa.⁸ Sen jälkeen aloitetaan lukuharjoitus, jossa asetutaan ringin lukemaan löydettyjä tekstejä. Lukuharjoituksessa kukin vuorollaan lukee ääneen jonkin löytämänsä kirjoituksen. Ensimmäiseksi aloitetaan niistä kirjeistä, jotka on nimetty ”ensimmäiseksi kirjoitustehtäväksi”, sillä nuo kirjeet ovat kirjoituspaikkojen ensimmäisiä kirjeitä. Lukuharjoituksessa tehtävänä on tunnistaa luetuista kirjeistä kirjoituspaikkoja. Osallistuja pohtii, kuuluuko jokin hänen itsensä löytämä kirjoitus tuohon samaan paikkaan. Jos tällainen kirje löytyy, kirjeen löytäjä lukee sen seuraavaksi. Näin pyritään tunnistamaan kaikki samassa paikassa kirjoitetut tekstit ja yritetään myös tunnistaa se järjestys, jossa kirjoitukset on kirjoitettu.

Menetelmän tarkoituksena on herkistää osallistujat pohtimaan sitä, mitkä ilmaisut koskettavat kirjoituspaikan erityispiirteitä. Lisäksi lukuharjoituksen tarkoituksena on tehdä havaintoja siitä, mitkä kirjeissä mainitut havainnot siirtyvät kirjeistä toisiin. Koska kirjeet luetaan ääneen, osallistujat kuulevat myös itse kirjoittamansa tekstit toisen äänisinä. Lausujan ilmaisu paljastaa tekstistä uusia merkityksiä. Harjoitteen lopuksi keskustellaan siitä, millaisia kokemuksia osallistujat saivat harjoitteesta. Yleensä tämä keskustelu käydään puheringissä, jossa jokaisella on oma puheenvuoro, eikä toisten puheenvuoroja keskeytetä, saati kommentoida kesken puheenvuoron. Kokemusten jakaminen ringissä tekee yksityisestä kokemuksesta yhteisen.

⁸ 20.5.2022 Herttoniemen teollisuusalueella osallistujille tarjottiin retkikeittimellä valmistettuja nuudeleita, punaviiniä ja nokipannukahvia.

IRTIKYTKETTY TILA -HARJOITE TUTKIMUSMENETELMÄNÄ

Irtikytetty tila -harjoitteessa tutkimuksen aiheena oli se, miten yksinäiset kulkijat voivat perustaa yhteisen tilan kaupunkiin silloin, kun heillä ei ole sellaista paikkaa, jossa he voisivat kohdata toisensa kasvotusten. Harjoite synnytti tämän yksinäisen päämäärättömän kuljeskelun tilan leikin sääntöjen avulla.

Lisäksi harjoitteessa yritettiin rakentaa yhteinen aistittava tila kulkureiden merkkien avulla. Merkeistä muodostui kulkureittejä ja katseen kiintopisteitä, joista tuli yhteisiä silloin, kun osallistujat yrittivät seurata toistensa kulkureittejä.

Harjoitteessa tutkittiin käytännössä myös sitä, miten kaupunkitila esiintyy tekstinä. Harjoitteessa kirjoitetut tekstit ilmaisivat kaupungin tekstuaalisuuden kokemuksia, ja epäsuora kirjeenvaihto muutti yksityiset havainnot jaetuiksi. Toteutetuissa harjoitteissa kaupunkitilan tekstuaalisuus käsitettiin yleisesti, emmekä huomioineet esimerkiksi osallistujien suhdetta siihen kaupunginosaan, jossa harjoite suoritettiin, tai toisiinsa, saati heidän sosiaalista asemaansa.

Harjoitteessamme osallistujat kutsuttiin leikkiin, joka asetti heidät vastuuseen yhteisen tilan muodostumisesta. Leikin viehätys motivoi heidän yrityksiään ymmärtää toistensa kirjoituksia. Se motivoi myös etsimään sellaisia ilmaisuja, jotka välittyisivät toisille.

Leikkisyyden merkitys korostui harjoitteessa erityisesti silloin, kun se toteutettiin englanniksi osana Tutkimuspaviljonkia 20.6.2021. Silloin harjoitteeseen osallistuneista ei kukaan puhunut englantia äidinkielenään. Niinpä harjoitteessa käytetyt ilmaisut saattoivat olla kömpelömpiä kuin siinä tapauksessa, että ne olisi ilmaistu äidinkielellä. Harjoitteen teksteissä käytetyt ilmaisut saattoivat poiketa kielioppisäännöistä siksikin, että niihin sekoittui muiden kielten lauserakenteita ja käännettyjä ilmaisuja. Voisiko tällaista leikkisää harjoitetta luonnehtia taiteellisen kokeellisuuden käsite? Viittaan tässä käsitteeseen, jota filosofi, runoilija ja kirjallisuudentutkija Antti Salminen kehitteli esseessään *Kokeellisuudesta* (2015).⁹ Esseessä Salminen väittää, että taiteellisen kokeellisuuden epäsystemaattisilla tutkimusmenetelmillä tutkitaan ainutkertaisia ja toistumattomia ilmiöitä (Salminen 2015, 63–64). Myös *Irtikytetty tila* -harjoitteen kokeen asettelu tuotti ainutkertaisia, kokemuksellisia havaintoja, sillä harjoitteessa kehittyvästä leikkisästä tapahtumasta tuli osallistujiensa näköinen. Etsiessään taiteellisen kokeellisuuden ominaispiirteitä Salminen kirjoittaa: ”leikki ei salli etäisyyttä välittömään ympäristöönsä, vaan ympäristö ja sen ehdot laskostuvat leikin sisään” (Salminen 2015, 75). Tätä on leikin välittömyys: osallistujan tekemät ratkaisut vaikuttavat suoraan siihen, millaisena tutkittava ilmiö näyttäytyy. Samalla myös toisten osallistujien tekemät ratkaisut vaikuttavat tutkittavan ilmiön esiin tulemiseen tapaan, jolloin ”individualistinen

⁹ Olen tarkastellut Salmisen havaintoja taiteellisen kokeellisuuden luonteesta tutkielmani *Elisenvaara–Pieksämäki – hajonnut kone* (2021) alaluvuissa.

ele sulaa kollektiiviseen [eleeseen]” (ibid.)¹⁰.

Voiko leikki tutkimusmenetelmänä paljastaa mitään siitä todellisuudesta, joka jää leikin ainutkertaisen tapahtuman ulkopuolelle? Tässä voidaan kääntää katse tokaaisuun: ”Tämähän on vain leikkiä!” Suhhteessa tutkimaansa aiheeseen leikki on erillinen tapahtuma, mahdollisesti esimerkiksi variaatio jostakin toisesta tapahtumasta. Pauline von Bonsdorffin mukaan Hans-Georg Gadamer on ehdottanut, että leikki (*Spiel*) olisi erillään jopa leikkijöistään, jonakin sellaisena asiana, johon leikkijöiden täytyy heittäytyä kaikinensa mukaan ja kadottaa samalla itsensä (von Bonsdorff 2005, 262–263). Pauline von Bonsdorff kyseenalaistaa tällaisen oletuksen ja huomauttaa, että leikki toteutuu myös kulttuurisessa kontekstissa ja leikissä ovat mukana myös leikkijät itse (ibid., 270–271). Siitä huolimatta leikki muodostaa oman irtikytetyn todellisuutensa, joka ilmenee muuntuneina kokemuksina itsestä ja ympäristöstä.

Nämä leikin teoreettiset luonnehdinnat on syytä pitää mielessä, kun siirryn tutkielman seuraavassa osassa tarkastelemaan niitä havaintoja, joita teimme *Irtikytetty tila* -harjoitteesta. Leikinomainen harjoitteemme ei paljasta paljoakaan niistä olosuhteista, jossa kulkureiden salaisten merkkien käytäntö kehittyi. Harjoitteemme avulla voidaan tutkia kokeellisesti sitä, miten urbaani tila *voisi* näyttäytyä tekstinä, ja saada siitä kokemuksellisia havaintoja. Lisäksi tällä leikin tapaisella harjoitteella voidaan koetella myös sitä, miten yhteinen tila voisi rakentua paikattomuuteen.

Leikinomaisen tutkimuksen tulokset ovat luonteeltaan sekä kokemuksellisia että menetelmällisiä. Tällaisen tutkimuksen arvosteluperusteita voisivat olla kysymykset: huvittaako harjoitteeseen osallistua, herättääkö harjoite leikkisän mielen ja millaisiin uusiin maisemiin se osallistujan johdattaa.

Leikinomainen harjoite ei tutkimustapahtumana ole koskaan valmis, sillä kollektiivisena tapahtumana leikki täytyy toistaa uudestaan käytännössä. Niissä olosuhteissa, joissa se toistetaan, sen säännöt ovat alttiita muutoksille. Siksi tällaisen tutkimusmenetelmän tuottamat havainnot ovat ehdotuksellisia. Ehkä kiinnostavimpia havaintoja leikin kaltaisista harjoitteista ovat tuosta harjoitteesta syntyneet uudet sovellukset. Ne kielivät ajatuksen ottamista askelista uusille poluille.

Tässä tutkielmassa tarkastelen seuraavaksi niitä kokemuksia, joita harjoite osallistujissa aiheutti, ja suhteutan niitä omiin kokemuksiini harjoitteesta, sillä osallistuin harjoitteeseen myös itse. Lisäksi analysoin ja tulkitsen harjoitteesta syntyneitä tekstejä vertaamalla niitä harjoitteessa käytettyyn tekniikkaan.

10 Tässä Antti Salminen viittaa erityisesti Kansainvälisten situationistien käyttämään *ajelehtimisen* (”*dérive*”) menetelmään (Salminen 2015, 75).

3. OSA: HAVAINTOJA JA EKSYMISIÄ

Irtikytketty tila -harjoite toteutettiin useita kertoja. Harjoitteeseen osallistui taiteilija-tutkijoita, *Toisissa tiloissa* -kollektiivin jäseniä sekä joitakin muita taiteilijoita. Yleensä jotkut osallistujista tunsivat jotenkin toisensa, mutta käsitykseni mukaan yhdessäkään harjoitteessa kaikki osallistujat eivät tunteneet toisiaan. Vaikka toisensa tuntevat ihmiset saattavat käyttää toisilleen tunnistettavia ilmaisuja ja he saattavat myös tuntea toistensa käyttämien ilmaisujen merkitykset, en havainnut viitteitä tällaisista jaetuista ilmaisuista, enkä ole osannut tarkastella niitä tutkimusaineistosta.

Jotkut osallistuivat harjoitteeseen peitenimeä käyttäen, ja toiset taas halusivat osallistua omalla nimellään. Jälkimmäinen ryhmä toivoi lisäksi, että heidän sanomisensa ja kirjoituksensa julkaistaisiin heidän nimissään. Seuraavissa tutkielman luvuissa olen sijoittanut osallistujien nimet tai pseudonimet alaviitteisiin siksi, että lukija hahmottaisi paremmin harjoituksessa syntyneen omalaatuisen intertekstuaalisuuden.

HARJOITE AIHEUTTAA ULKOPUOLISUUDEN KOKEMUKSEN

Silloin kun *Irtikytketty tila* -esitys toteutettiin Tutkimuspaviljongilla kesäkuussa 2022, oli poikkeuksellisen helteinen sunnuntaipäivä. Harjoite toteutettiin Etu-Töölössä. Kun Timo Jokitalo ja Kati Korosuo olivat ohjeistaneet harjoitteen aurinkoisessa Nervanderin puistikossa, lähdin muiden osallistujien tavoin omalle tutkimusmatkalleni kävelemään pitkin kivettyjä ja asfaltoituja katuja.

Osallistuminen harjoitteeseen herätti ristiriitaisia tuntemuksia. En halunnut millään tavoin ujuttaa kirjoitettaviin teksteihin sellaisia merkityksiä, joita harjoite ei itsessään aiheuttaisi. Tunsin kuitenkin harjoitteen koollekutsujana vastuuta siitä, että tapahtuma olisi osallistujille mielekäs, ja lisäksi olin tietoinen siitäkin, että osallistumiseni tapa vaikuttaisi väistämättä jotenkin. Tätä tutkimuksen integriteettiä koskevaa paradoksia aprikoiden aloitin matkani.

Huomasin talojen takaa kirkontornin. Muistin nähneeni sen vuosia aikaisemmin kaukaa erään rakennuksen ikkunasta. En ollut koskaan vieraillut siellä, joten päätin tarttua tilaisuuteen ja etsiä tuon rakennuksen. Käännyin kujalle, jonka seinässä oli kellarin tasolla ikkunasyvennys. Se oli oikeastaan ainoa paikka kadulla, johon polkua opastavan merkin saattoi piirtää niin, etteivät ulkopuoliset huomaisi sitä. Sitten havaitsin, että hieman kauempana seisoskeli mies, joka tarkkaili tekemisiäni varsin avoimesti. Jäin odottamaan ja esitin kömpelösti, että katselisin muka papereitani. Odotin, että mies poistuisi paikalta. Pian niin tapahtuikin. Ryhdyin piirtämään ”poliisi valvoo” -merkkiä viestittäkseni muille osallistujille minua tarkkailevasta miehestä. Silloin mies yllättäen astui nurkan takaa ja katsoi minua merkitsevästi.

Paljastuin! Olimme suorittaneet harjoitteen viikkoa aikaisemmin samassa kaupunginosassa, ja se oli selvästi pantu merkille.

Jatkoin matkaani ja saavuin rakennuksen luokse, joka paljastui Olaus Petrin kirkoksi. Sen vieressä oli muuri ja muurin keskellä portti, jonka kupeeseen jäin kirjoittamaan ensimmäisen kirjoitustehtäväni. Silloin portin takana avautui ovi, ja ulos astui perhe juhlavasti pukeutuneena. Astuessaan ulos portista he huomasivat minut. Seurasi lyhyt vaimealla äänellä käyty keskustelu, jossa pohdittiin sitä, pitäisikö ovi lukita vai ei. Toinen keskustelija piti lukitsemista tarpeettomana, mutta hänen keskustelukumppaninsa kävi lukitsemassa oven. Kohdatessani ohikulkijoiden kummeksuvan katseen tunsin olevani paikaton eli ulkopuolinen.

Kohtaamiset ulkopuolisten kanssa olivat tärkeä osa harjoitteen kokemuksellisuutta. Eräs harjoitteeseen osallistunut kuvasi tilanteen, jossa hän löysi Temppeliaukion kirkon lähistöltä joltakin ihmiseltä pudonneet avaimet. Hän huomasi, että kirkossa pidettiin jotakin tilaisuutta, ja päätteli, että avaimet kuuluisivat jollekulle tilaisuuteen osallistuvalle. Hän päätti viedä avaimet kirkkoon. Kirkon ovella hän luovutti avaimet jollekulle tilaisuuteen osallistuneelle. Silloin hän havahtui siihen, ettei ollutkaan tilanteessa ihan oma itsensä, vaan omien sanojensa mukaan ”hetken jotenkin lievästi kulkuri”¹. Harjoitteessa käytettävä merkkijärjestelmä kokosi osallistujat hänen mielestään omaksi porukakseen. Samalla harjoite synnytti ”yksinäisyyden”, ”erillisyyden” ja ”eksyksissä olemisen” kokemuksen.

Vastaavanlainen kokemus heijastuu toisen samalla kertaa harjoitteeseen osallistuneen kokemuksista. Myös hän reflektoi harjoitteen synnyttämää kokemuksellista tilaa suhteessa ulkopuolisiin: ”et on irti, et normikaupunkilaiset menetti merkityksensä, et oli [– –] hyvällä tavalla yksin, kun sä tiedät, että on niitä merkkejä, ja on jotain, mitä sä voit lukee”².

Myös merkit vaikuttivat käsityksiimme ulkopuolisista. Kun osallistuin harjoitteeseen toukokuussa 2022 Herttoniemen teollisuusalueella, löysin ”Häivy äkkiä!” -lausumaa ilmaisevan merkin yllättäen kadulta. Merkin välittömässä läheisyydessä kohtasin kolme kaljupäistä, bodattua miestä, jotka keskustelivat jostakin asiasta keskenään. Silloin välitön miellelyhtymäni oli, että he saattaisivat olla vaarallisia. Eräs harjoitteeseen osallistunut yritti lukea roskiksista, pylväistä ja muista paikoista löytyviä tarroja ja tägejä, niin kuin ne olisivat hänelle osoitettuja viestejä³. Toinen osallistuja päätteli, että ”ilmeisesti myös toiset ihmiset leikkivät samanlaista leikkiään, emmekä me tienneet siitä mitään”⁴.

1 Mikko Lehtonen 13.6.2021.

2 Paula Tella 13.6.2021.

3 Riikka Takala 13.6.2021.

4 Pseudonimi: ”Z”, 20.6.2021.

VAIVANNÄKÖÄ JA EKSYMISIÄ

Harjoitteen toisessa vaiheessa etsittiin toisten osallistujien kulkureittejä. Kaikilla niillä neljällä kerralla, jolloin osallistuin harjoitteeseen, kadotin jossakin vaiheessa jonkin seuraamani reitin. Aina silloin minun täytyi palata taaksepäin edelliseen merkkiin löytääkseni reitin uudestaan. Tällaisissa tilanteissa pohdin kaikkia niitä asioita, jotka jäivät minulta havaitsematta. Reittien etsiminen oli työlästä puurtamista. Yrittäminen kuitenkin palkitsi ja ison vaivannäön jälkeen löydetty merkki tuntui silloin aarteelta. Merkitsemisen ja merkkien lukemisen tekniikka kuitenkin kehittyi, kun harjoitetta toistetaan. Kun osallistuin harjoitteeseen neljännen kerran (6.11.2022 Itä-Pasilassa), olin oppinut lukemaan merkkejä ja seuraamaan osallistujien reittejä. Oli helppoa seurata erityisesti sellaisten osallistujien reittejä, jotka olivat harjoittaneet harjoitetta useamman kerran.

Niillä reiteillä, joilla merkkien seuraaminen oli helppoa, tuntui kuin keskustelisi reitin merkitsijän kanssa. Kerrankin eräs piirretty merkki tuntui viestivän: ”Katsopa tuota sadevesikaivoa, se näyttää ihan siltä, kuin sinne voisi sukeltaa”. Merkkien seurattavuus ei tuntunut riippuvan siitä, kuinka tiheästi niitä oli merkitty. Yksittäinen merkki saattoi johdattaa huolettomasti usean korttelin matkan. Tuntui, että merkijärjestelmään vihkiytyneet voisivat viestiä toisilleen hyvinkin harvoilla merkeillä lukuisia asioita, jos tällaista käytäntöä olisi harjoitettu vuosien ajan.

Useimmille harjoitteeseen ensimmäistä kertaa osallistuville merkkien seuraaminen on kuitenkin vaikeaa. Esimerkiksi eräs harjoitteeseen osallistunut oli asunut alueella vuosikymmeniä. Hänelle harjoite muutti kotikulmat ”hieman tuntemattomaksi alueeksi”⁵. Tähän kokemukseen vaikutti hänen mielestään merkkien seuraaminen: ”Alan seurata [merkkejä] ja kun kadotan polun, ja yritän uudestaan, pohdin, ovatko nämä jotain vanhoja merkkejä? [– –] Tiedän kyllä, missä olen, mutta en löydä niistä ainuttakaan.” Kykenemättömyys seurata merkkejä aiheutti hänelle sellaisen tunteen, ettei hän hallinnut ympäristöään.

Reittien hakeminen ja edestakaisin kuljeskelu pienellä alueella alkoi uuvuttaa erästä osallistujaa, joka kertoi, että tilanteessa kohdatut asiat alkoivat tuntua hänestä ”mielettömiltä” (*senseless*)⁶. Toisten osallistujien kirjoitusten lukeminen tuntui hänestä oudolta ja harjoitteen edetessä hänelle kävi yhä vaikeammaksi löytää mitään järjellistä kirjoitettavaa. Hän alkoi haaveilla siitä, että olisi jokin paikka, jossa hän olisi voinut jakaa kokemuksiaan toisten osallistujien kanssa. Merkit eivät tyydyttäneet tätä tarvetta. Kun sellaista paikkaa ei ollut, mielettömyyden tunne syveni. Silloin hän koki menettävänsä ympäristönsä hallinnan ja omien sanojensa mukaan ”etuoikeutetun aseman, joka hänellä tavallisesti on”. Peliä muistuttava tekniikka piti hänet kuitenkin liikkeessä: ”Täytyy jatkaa matkaa ja lukea uusi teksti. Ajaudun siihen. Sitten kirjoitan uuden tekstin.” Tällainen yritys johdatti hänet kummalliseen mielentilaan, jossa hän ei

5 Pseudonimi: ”J” 20.6.2021.

6 Pseudonimi: ”Arolina Aucia”, 20.6.2021.

voinut käsittää sitä, miksi oli juuri siellä, missä oli, ja siinä hetkessä (*I cannot make sense out of me being here for that time*). Kuitenkin hänen harjoitteessa kirjoittamansa tekstit olivat humoristisia ja leikkisiä, mikä tuntuu kielivän siitä, ettei hän tyystin kadottanut järkeään.

Ajattelen, että harjoitteessa syntyneet tuntemukset hallinnan tai ”järjen” (*sense*) menettämisestä ovat kiehtovia tapahtumia, sillä ne kielivät siitä, että tilan totunnaisesti koettu järjestys eli aistisen jako (Rancière 2009, 52) luhistuu. Tällaisen kokemuksellisen tilan harjoite kykeni tuottamaan kuitenkin vain väliaikaisesti. Harjoitteessa syntyneet kirjoitukset kuvaavat tarkemmin noita väliaikaisesti syntyneitä toisia tilakokemuksia.

URBAANIN TEKSTIN HAHMOTELMIA

*”Kun olin vieraillut kolmessa kirjoituspaikassa ja lukenut kaikki ne erilaiset kirjoitukset, niistä syntyi yhdistelmiä täysin sattumanvaraisten paikkojen ja asioiden välille. [– –] Kertomukset antoivat merkityksiä aikaisemmin lukemilleni kertomuksille. Kolmas paikka antoi selityksen sille, mitä olin kirjoittanut ensimmäisessä paikassa, sille mitä en ollut vielä silloin siellä ensimmäisessä paikassa tajunnut tekeväni.”*⁷

Yllä esitetty lainaus erään osallistujan antamasta palautteesta kuvaa osuvasti sitä, miten kirjoitustehtävät toimivat harjoitteessa. Yksittäisistä kirjoituksista muodostui yhteiskirjoitusta, josta tuli harjoitteen aikana, vaikkakin väliaikaisesti, kaupunkitilan tekstuaalinen kehys. Tilakokemuksen muutos oli järjestyttävä. Yksi osallistuja kertoi eläytyneensä toisten kirjoittamiin tarinoihin niin perinpohjaisesti, että niitä oli vaikeaa karistaa mielestä harjoitteen lopettamisen jälkeenkään.⁸ Se, miten toisten kirjoitukset vaikuttivat toisiinsa, tulee selkeästi esiin kirjoituksista, jotka kirjoitettiin 20.6.2021 erään töölöläisen kerrostalon sisäpihalla. Siellä ensimmäinen kirjoitettu teksti kuului näin:

”Sisäpiha. Portti oli auki. Ei julkinen tila. Hiivin sinne. Ovi kolahtaa. Kuulen ääniä yksityisasunnoista. Joku on lopettelemassa syömistä. Joku yskii. Lukuisat ikkunat ovat auki, on kuuma päivä. Pihalle kuuluu yksityiselämän ääniä. Linnut lentelevät katon yläpuolella. Katto remontti, rakennusteline, lohkaraita ja kattopellin palasia. Kuollut rotta toisessa kulmauksessa. Täällä on hyvä olla. Tunne, että joku katselee minua. Minun ei pitäisi olla täällä. En asu täällä. Laivan sireenit kutsuvat.”

Seuraava kirjoituspaikalle saapunut mainitsee kirjoituksessaan ensimmäisestä kirjeestä kuolleen rotan ja laulavan naisen:

”Löysin paikan, jonka joku osoitti minulle. Sisäpiha, jossa nainen laulaa. Millaista olisikaan jäädä tänne, nähdä kuinka kasvit kasvavat ja valo kiertää. Kuulla naisen laulavan yöllä pimeässä, sillä sellaista elämä on tällaisissa paikoissa. Eikö niin? Ovet, joku yskii. Hiljaista. Odotan, että nainen laulaisi uudestaan. Joku näki täällä kuolleen rotan, mutta minä en halua löytää sitä.”

7 Lauri Jäntti 20.6.2021.

8 Mia Seppälä 20.6.2021.

Kolmas paikalle saapunut mainitsee kirjoituksessaan kuolleen rotan ja laulavan naisen:

"Tämä siis on paikka, jossa on kuolleita rottia ja laulavia naisia. Istun viileällä portaalla ja yritän kuulla rotien ääniä. Rotilla hampaat kasvavat jatkuvasti ja se saa ne puremaan kaikenlaisia asioita, teroittamaan hampaitaan seuraavaa ateriaa varten. Alan narskutella hampaitani. Kuulen lähestyvät askeleet. Laulava nainen?"

[katkelma tekstistä]

Neljäs paikalla saapunut tarttuu edellisessä kirjeessä mainittuun hampaiden narskutteluun, joka sekin liittyy aikaisemmissa kirjoituksissa mainittuihin rottiin. Kirjoituksessa hampaiden narskuttelu muuttuu toiminnaksi:

"SvuvupaaaFfwellmpyhBgglgaantnaaiillmrvutvgvfrivvaaaammmpvutvutvvvvvuttpvprtttnyyyyy Hetkinen siihen meni, että sain hampaani valmiiksi [—] Jotain pureskeltavaa, sanojen pureskelua. Läpireikiä [”Through, through”]. Hyttynen, taas. Heidän mielestään rotilla on tarpeeksi vaivoja, kuten hyttyset ja ruoansulatusvaivoja sen jälkeen kun on syönyt ison kirjan, jossa on kultaisia kirjaimia.”

[katkelma tekstistä]

Tällaisista yksittäisistä havainnoista (kuollut rotta, laulava nainen) syntyi harjoitteessa jaettuja kertomuksia, jotka alkoivat luonnehtia kirjoituksen paikkoja. Ne vaikuttivat kuvitelmiin ja kuljettivat mielikuvitusta noissa paikoissa *urbanilegendojen* kaltaisesti.⁹ Toisinaan tällaiset yksittäiset havainnot myös siirtyivät paikoista toisiin. Yksi tällainen kirjoituksen aihe oli Kimi Räikkönen. Räikköstä esittävä pahvikyltti löytyi erään kirjoituspaikan välittömästä läheisyydestä, mutta ”Kimi” mainittiin myös eduskuntatalon edessä kirjoitetuissa teksteissä. Ensimmäisessä tekstissä ”Kimi” mainittiin vain ohimennen, mutta seuraava vierailija huomasi, miten Kimi oli alkanut matkustaa paikoista toisiin:

” — Laulavat naiset, kuolleet rotat ja Kimi Räikkönen. Ehkäpä erehdyin hänestä. Hänellä on avain kaulassaan. Niin. Luulin ensin että hän halusi lukita asioita. Mutta hänellähän olikin avain näihin paikkoihin. En olisi osannut arvata, että hän toimisi viestin tuojana ja oppaanani tällä matkalla.”

[katkelma tekstistä]

Kun jossakin erityisessä paikassa tehty havainto henkilöhahmosta (laulava nainen) tai vaikkapa ei-inhimillisestä toimijasta (rotta) siirtyi kirjoituksiin, jotka on kirjoitettu toisissa paikoissa (Kimi), näistä

⁹ — — Urbanilegenda eli ”kaupunkitarina” tai ”nykytarina” tarkoittaa kielitoimiston sanakirjan mukaan ’urbanissa yhteisössä kiertäviä totena pidettyjä mutta tav. todellisuuspohjaa vailla olevia tarinoita’ (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone 2022).

kertomuksien toimijoista tulee paikattomia. Tai pikemminkin tulee ajatella, että siitä tekstistä, jossa nämä olennot ja elottomat toimijat liikkuvat, tulee paikaton tila, joka on myös yhteinen tila harjoitteen osallistujille.

Koska kirjoituksilla tässä harjoitteessa kuitenkin on omat (merkityt) paikkansa, tekstin paikattomat toimijat muodostavat kytköksiä paikkojen välille, ja noihin kytköksiin avautuu tila. Tuo osallistujille yhteinen tila on samanaikaisesti paikaton, mutta myös aistittava tila, sillä se on kytkeytynyt kaikista merkityistä reiteistä ja niihin liittyvistä havainnoista. Esimerkiksi jostakin kadun kulmasta löytyy pieni nuoli. Nähdessäni sen tunnen samalla, kuinka joku on kumartunut piirtämään nuolen. Tai kallion päällä kulkee kivinen muuri, ja tuo nuoli viittaa siihen, että joku on kulkenut muurin päällä. ”Kuollut rotta”, ”Kimi” ja ”laulava nainen” kuuluvat samaan tilaan kuin kivimuuri. Tämän asian voi ilmaista yksinkertaisemmin niin, että harjoitteessamme paikaton yhteinen tila rakentuu tekstien välisyyteen, joka on samalla ruumiiden välinen tila.

Tekstienvälisyys ei näyttäydy harjoitteessa vain henkilöiden, olentojen ja elottomien toimijoiden hahmossa, sillä myös kirjoitusten *aiheista* tuli yhteisiä.¹⁰ Näin tapahtui esimerkiksi kirjoituksissa, jotka löytyivät toimistorakennuksen pihalla sijanneesta parkkiruudusta Herttoniemen teollisuusalueella toukokuun 21. 2022. Ensimmäinen vierailija mainitsi lyhyesti, että ”tuulee”. Lisäksi hän totesi: ”jotkut kulkisivat tästä ohi mitään sanomatta”. ”Tuuli” tarttui seuraavaan kirjoitukseen:

*Kalsea tuuli läpäisee keinokuituisen retropusakan sekä
Neuvosto-Karjalassa valmistetun keinokuituisen kauluspaidan,
41 vuotta sitten alkunsa saaneen ihmisen ihon,
osuu tuntohermoon ikävästi.*

[katkelma tekstistä]

Myös kolmas tuossa paikassa vieraillut valitsi tuulen kirjoituksensa aiheeksi:

*Korjaan tarinan.
Viblovan tuulen huulille
”jotakin sanottavaa”, ”malkit”, ”malkit”? Moottorit huutavat, linnut voittavat!*

[katkelma tekstistä]

¹⁰ Aiheen voisi ajatella myös tekstin yhteiseksi paikaksi. Kreikankielen sana *topos* tarkoittaa sananmukaisesti ’paikkaa’, mutta kirjallisuudentutkimuksessa topokset voivat olla sellaisia runokuvia, metaforia, motiiveja jne., joiden merkitys on yleisesti tunnettu (Tieteen termipankki 5.10.2023: Kirjallisuudentutkimus:topos).

Kahden viimeksi mainitun tekstin välille rakentuu toinenkin yhteys. Ensimmäisessä tekstissä mainitaan oletettu parkkipaikan omistaja, joka kertojan mukaan tarkkailee kirjoittajaa ikkunasta. Jälkimmäisen tekstin kirjoittaja tuntuu kehittelevän tätä ajatusta, kun hän kirjoittaa: ”sinä katsot vitriinin takaa, silmäsi aikapommit kynä” (katkelma kirjoituksesta).

Tällainen tekstien välisyys rakentui myös merkkien ja kirjoitusten suhteisiin. Esimerkiksi seura-
tessani erästä kulkureittiä Herttoniemessä törmäsin yhtäkkiä keskelle autotietä piirrettyyn, lepopaikkaa
tarkoittavaan merkkiin. Tämä kirjoitus vaikutti kommentoivan juuri tuota merkkiä:

Kevät!
Nyt ovat tiet siistit, jonkun käytyä töissä,
etten siihen totu, enkä edes halua tottua.
Hei!
Jos makaisin vieressä maassa,
kun tuntematon
todennäköisesti onneaan paljastamaton
lakaisukoneen kuljettaja
ajaisi ohi kevään symbolina.
Jos silloin pitäisin suuta auki pölyn tulla,
ja vielä niin kivaa ois mulla,
että hihkuisin, huuttaisin
"Ai, kuinka hyvää ruokaa!"
Niin mitä meinaisit?
Meinaisitko, että
"sinä se olet sellainen ainainen 'jos ja jos' - tyyppi."
ja väheksyisit?
No siinähan dissaisit,
koska saa ihmisellä unelmia olla.

M

KIRJOITUKSEN PAIKKA JA KIRJOITTAJAN MIELENTILA

Harjoitteen kolmannessa vaiheessa osallistujat lukivat ääneen löytämänsä kirjoitukset ja yrittivät päätellä teksteistä, mitkä niistä oli kirjoitettu missäkin paikassa. Kirjoituspaikkojen tunnistusta helpottaa se, että osallistujat usein muistavat sen, mistä paikasta mikäkin teksti on löytynyt. Tehtävänä on kuitenkin tunnistaa se, mitkä tekstit on kirjoitettu samoissa paikoissa, ja sen kysymyksen ratkaisemiseksi huomio täytyy suunnata teksteistä löytyviin paikkojen kuvauksiin. Yhdessä tehtävässä lukuharjoitus aloitetaan niistä teksteistä, jotka tehtävänannossa on nimetty ensimmäisiksi kirjoitustehtäviksi. Kun jotakin tällaista tekstiä luetaan ääneen, kuulijat pyrkivät tunnistamaan kirjoituspaikan niistä teksteistä, jotka he ovat löytäneet.

Halusin tutkia sitä, millaisia tekstien välisyyksiä kirjoituksista löytyy. Kokosin Tutkimuspaviljongilla toteutetun harjoitteen tekstit yhteen ja muutin kirjoituksia niin, ettei niistä löytyisi suoria paikkojen tunnistetietoja. Esittelin muunnellut tekstit tohtoriopintoihini kuuluneessa Praktikum-seminaarissa, johon osallistuneista kukaan ei ollut osallistunut siihen harjoitteeseen, jossa kirjoitukset syntyivät.¹¹ Järjestin tohtorikoulutettaville leikkimielisen tehtävän. Sekoitin tekstit ja pyysin heitä lukemaan tekstit sitten ääneen. Tehtävänä oli tunnistaa se, mitkä luetuista teksteistä oli kirjoitettu samoissa paikoissa. Tilanteessa, jossa kukaan ei tuntenut kirjoitusten paikkoja, kaikenlaiset samankaltaisuudet tekstien välillä tulkittiin viitteiksi siitä, että tekstit olisi kirjoitettu samassa paikassa. Koe osoitti, kuinka paikatonta teksti on silloin, kun sen viitekohtaa ei tunneta.

Samalla koe osoitti sen, kuinka merkittävää roolia aistittava tila esittää harjoitteessamme. Kirjoitus löydetään joko siitä paikasta, jossa se on kirjoitettu, tai se sisältää ajatuksia, jotka ovat syntyneet sen reitin varrella, jota pitkin tekstin lukija saapuu kirjoituspaikalle. Koska käsitys paikasta jaetaan ruumiillisesti, sitä ei tarvitse kuvailla kirjoituksessa. Tässä tarjoutuu tilaisuus laajentaa sitä kokemuksellista kenttää, jonka alueella harjoitetta koetellaan.

Eräs Herttoniemen teollisuusalueella kirjoitettu teksti ilmentää kiehtovasti sitä suhdetta, joka tekstin ja kirjoituksen paikan välille harjoitteessa muodostuu:

11 Seminaari pidettiin Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa 27.10.2021.

*Tänään asun tässä, vaikka tämä alue ei kuulu minun piiriin.
 Etsin reittiä, mieluummin lämpimään kuin kylmään kohtaan,
 sinne missä sanat (vitun sanat) ei painaisi niin, liian paljon...
 Mietin mikä on sanojen ihannepaino
 ja mikä olisi hyvä esimerkkinä, missä tämä toteutuu
 Monta tavua? Monta kirjainta?
 Ja sitten törmäsin metsään, se tuli ensin tuoksuna, sitten ääninä
 ja kun avasin silmäni, ne olivat samaa mieltä muiden aistien kanssa,
 poikkean reitiltä, istuudun kalliolle, kevyttä istumista
 Kirjoittaisin sinulle leppäkerttu, jos osaisin
 ilo painaa enemmän kuin pilkkusi.¹²*

Edellinen teksti viittaa monissa kohdissa harjoitteeseen kuuluvaan kuljeskelemiseen (”etsin reittiä...”, ”poikkean reitiltä...”, tai ”istuudun kalliolle”). Kirjoittaja pohtii suhdettaan paikkaan (”alue ei kuulu minun piiriin”). Hän kertoo tekniikasta, jolla hän teki havaintoja: (”ensin tuoksuna, sitten ääninä ja kun avasin silmäni...” ja lisäksi hän perustelee reitin valintansa (”mieluummin lämpimään kuin kylmään kohtaan”). Tämän kirjoituksen tuntu on erityisesti kysymyksessä ”mikä on sanojen ihannepaino”.

Edellä esitetyssä kirjoituksessa päädytään metsään. Myös leppäkerttu, jota kertoja kirjoituksessa puhuttelee, kytkee kirjoituksen luonnon ilmiöiden yhteyteen. Itse asiassa useissa kirjoituksissa osallistujat paikansivat sijaintinsa havaintoihin ei-inhimillisistä toimijoista. Esimerkiksi erään teollisuusrakennuksen takana sijaitsevan lautakasan vierestä löytyneissä kirjoituksissa osallistujat määrittivät sijaintinsa suhteessa luonnonolijoihin. Ensimmäinen vierailija kiinnittää huomionsa luonnon ääniin: ”Peippo [– –] naapurinani, varis raakkuu jossain kauempana”. Toinen vierailija kiinnittää huomionsa maanpintaan: ”puun taimien seassa luultavasti punkkeja kuhisevassa pusikossa”. Myös kolmas paikalle saapunut tarkastelee maan pintaa: ”Tossa kulkee tie, selkäni takana, putken alla, muurahaispesästä kaakkoon.” Kyseinen kirjoituspaikka sijaitsi erään liiketilan takapihalla. Arkisissa tilanteissa paikan sijainti olisi todennäköisesti kerrottu mainitsemalla kyseinen liiketila ja se, että paikka löytyy kyseisen liiketilan takaa. Havainnossa ei-inhimillisistä olioista (peippo, varis, punkit, muurahaispesä...) kirjoittajat irrottautuvat arkisesta tilan hahmotuksesta ja kytkeytyvät toisenlaiseen tilan hahmotukseen. Arkisen tilan irtikytkemisiä tapahtui myös toisilla tavoilla:

12 Herttoniemen teollisuusalue 21.5.2022.

*Seurueessa kulkeva mies jolla oli aurinkolasit ja siisti olemus
katsoi maassa olevia välineitäni puiston reunassa.
Yksi nainen samassa ryhmässä kääntyi, vielä tovin päästä katsomaan suuntaani.
Tätäkin on tämä paikka, paljastumista, joskus rauhaa.
Ison rakennuksen ilmastointi humisee minun takana,
pyöräilijän renkaat ropisevat hiekkaa vasten minun edessä.
Pieniä paloja, palojen paloja, tästä elämästä, tästä päivästä.
Käytetyt mutta puhtaat vaatteet,
ja melkein hymy, ilme, että olen mukana,
niin saan vältettyä huomion aaltoja,
koettua vain huomion laineita, tyyntä joukosta
yksi tapa selvitä asiasta nimeltä elämä.*

Tekstissä kirjoittaja todistaa erillisyytensä muista ihmisistä kertomalla, kuinka muut (seurue) kiinnittivät häneen huomionsa. ”Käytetyt, mutta puhtaat vaatteet” ja ”ilme, että olen mukana” ovat hänen keinojaan soluttautua ryhmään, mutta korostavat samalla entisestään hänen erillisyyttään.

Samankaltaisia poikkeamia totunnaisesta järjestyksestä viestivät monet kirjoituspaikat, jotka sijaitsivat epätavallisissa kohteissa. Jotkin niistä olivat paikkoja, joissa ”asiaton oleskelu on kielletty”, tai paikkoja, joissa ei jostakin muusta syystä yleensä oleskella. Jotkin näistä paikoista olivat kiehtoneet myös muita ihmisiä. Esimerkiksi Herttoniemen teollisuusalueella toukokuussa 2022 löysin kirjoituspaikan, joka sijaitsi erään varastorakennuksen takapihalla. Myös graffitimaalarit pitivät tätä teräsromun varastointiin käytettyä paikkaa kiehtovana.

LOPUKSI

Tämä tutkimus sai alkunsa siitä irtikytkenän kokemuksesta, kun koronapandemian sulkutilan aikana kaupunki muuttui yksinäisen päämäärättömän harhailun tilaksi. Kaipuu ruumiillisesti toisten ihmisten kanssa jaettuun tilaan toimi kimmokkeena harjoitteelle, jossa yhteisen tilan kokemusta etsittiin jaetuista kulkureiteistä ja yhteiskirjoittamisesta. Johdatusta ongelmaan, miten yhteinen tila voisi rakentua paikat-
tomuuteen, etsin kulkurin käsitteellisyydestä ja kulkureiden joskus käyttämien salaisten merkkien käytän-
nosta.

Syntyneessä harjoitteessa irtikytkenä omaksuttiin taiteellisen tutkimusmenetelmän käsitteelliseksi lähtökohdaksi. Näin se kääntyi keinoksi, jolla höllennetään arkisen eli totunnaisten kokemuksen jäsenystä. Harjoitteessa osallistujat pidättäytyivät väliaikaisesti arkisesta vuorovaikutuksesta toistensa ja muiden ohikulkijoiden kanssa. Näin voitiin tutkia sitä, miten kulkureiden merkit voisivat suhteutua kaupungin tilaan. Pidättäytyminen kasvokkain kohtaamisista toisten osallistujien kanssa motivoi myös yhteiskirjoittamista, joka toimi mediumina kaupungin tekstuaalisuudelle. Esittämälläni havainnoilla kulkurin käsitteellisyydestä haastoin osallistujat tarkastelemaan kaupungin tekstuaalista jäsentymistä vieraina ilmiönä.

Gilles Deleuze ja Felix Guattari kutsuvat *uurteiseksi tilaksi* järjestystä, joka ”osittaa ihmiset rajalliseen tilaan, jossa jokainen saa osansa ja jokaisen osaa säännöstellään” (Deleuze & Guattari 2005, 380). Kaupungit ovat uurteisia tiloja (ibid.481), ja siksi kulkuri, joka on käsitteellisesti paikaton, ei taivu kaupungin järjestykseen. Jacques Rancière kutsuu *poliisiksi* periaatetta, joka ”sulkee ulos” aistittavan piiristä kaikki sellaiset tekijät, jotka eivät kuulu annettuun paikkojen ja tehtävien jakoon (Rancière 2010, 36). Rinnakkain tarkasteltuna nämä kaksi teoriaa auttavat hahmottamaan, kuinka käsitys tilan rajallisuudesta järjestää kaupungin aistittavana tilana, joka esiintyy samalla myös tekstinä, sillä *uurteisen tilan* ja *poliisin* käsitteissä erottelu paikkojen ja tehtävien suhteen perustuu järkeilyyn (*logos*), joka toisessa merkityksessään näyttäytyy myös puheena.¹

Esseessä ”Kävelyllä kaupungilla” Michel de Certeau vertaa kaupungin tilallista järjestystä kielioppisääntöjen ja puhekielen suhteeseen (De Certeau 2013, 142–169). Hän tulkitsee kaupungilla kuljeske-
lijän harhailevat kiertotiet ja uppiniskaiset oikopolut *antitekstiksi* (ibid.,161), joka haastaa urbaanin tilan vallitsevan tekstuaalisen järjestyksen. Tässä tutkielmassa tarkastelin kulkureiden salaisten merkkien järjestelmää² antitekstin käytäntönä, joka piiryy vaihtoehtoiseksi järjestykseksi kaupungin uurteisiin pintoihin. Sovelsin kulkureiden merkkijärjestelmää kokeen järjestelyyn, jonka kehitin yhdessä Timo Jokitalon ja Kati Korosuon kanssa.

1 Ks. Deleuze & Guattari 2005, 374–375; Rancière 2009, 50–52.

2 Hobomerkkeinä usein esiteltävän järjestelmän (ks. Dreyfus 1972; Liungman 1991) alkuperä saattaa olla ns. *zinken*-merkeissä (Puchner 2020, 6).

Kehittämämme *Irtikytetty tila* -harjoite ei tarkastellut sitä, millainen merkitys salaisilla merkeillä oli kulkureiden yhteisöissä, eikä harjoitteen ohjeistuksessa kannustettu osallistujia eläytymään kulkurin psykososiaaliseen rooliin. Kehittämämme harjoite tulkitsi käytännöllisesti sitä, miten merkkijärjestelmä *voisi* suhteutua kaupungilla kuljeskeluun, ja sitä, millainen tilan kokemus merkkijärjestelmää soveltamalla syntyisi. Osallistavassa kokeen järjestelyssä merkkijärjestelmä yhdistyi osaksi yhteiskirjoittamisen harjoitetta.

Annetuissa kirjoitustehtävissä osallistajat havainnoivat kulkureittejään ja valitsemiaan kirjoituspaikkoja. Näihin yksityisiin havaintoihin viitattiin toisissa kirjoituksissa. Jotakin paikkaa koskevat viitteet siirtyivät myös toisissa paikoissa kirjoitettuihin teksteihin. Koska lukija ei aina voinut tietää sitä, missä paikoissa tehtiin havaintoihin teksti kulloinkin viittasi, paikoista toisiin vaeltaneet kirjoitusten aiheet oli mahdollista tulkita myös havainnoiksi sellaisista paikoista, joissa niitä ei ollut kirjoitettu. Lukija saattoi käsittää kirjoituksen viittaavan myös havaintoihin kulkureitistä, joka johti kirjoituspaikalle. Tämän harjoitteen teknisen ominaisuuden takia kirjoitetut tekstit ja kuljetut reitit muodostivat yhteisen tilan kudelman, joka näyttäytyi ruumiillisesti aistittavana tilana ja tekstinä.

Intertekstuaalisuuteen paikan ominaisuutena on törmäty myös psykomaantieteellisessä kirjallisuudessa (Mudie 2016, 282). Ella Mudie kutsuu tätä ilmiötä paikan *sitatoitumiseksi* (ibid., 283). Meidän harjoitteessamme paikan sitatoituminen tapahtui osana prosessia, jossa kaupungin tilaan rakentui vaihtoehtoisen yhteisen tilan jäsenitys, joka oli luonteeltaan leikkisä.

Avoin tehtävänanto tarjosi mahdollisuuden käyttää laajasti erilaisia kielellisen ilmaisun keinoja, ja myös itse keksittyjä ikoneja ja symboleita. Tehtävien kirjoittamisen muotoa ei määritelty juuri muilla tavoin kuin sillä perusteella, että kirjoittaminen tapahtuisi ensisijaisesti kynällä paperille ja liidulla kadun pintoihin. Tehtävänantoa rajaamalla olisi voitu tutkia esimerkiksi nimeämisen suhdetta paikkoihin. Harjoitteessa olisi voitu tutkia esimerkiksi murteen, jargonin ja slangin erilaisia suhteita tilaan. Harjoitteen ohjeistuksessa ei huomioitu osallistujien suhdetta valittuun kaupunginosaan. Jos osallistujia olisi ohjeistettu kirjoittamaan omasta henkilökohtaisesta suhteestaan valittuun ympäristöön, harjoitteen avulla olisi mahdollista tutkia esimerkiksi kollektiivisten käsitysten ja julkisen muistin katveita yksityisessä muistissa ja yksityisissä kokemuksissa. Kollektiivisten käsitysten katveita tarkastelen hieman toisesta näkökulmasta tutkielmassa *Kadonnut isoäiti* (2023). Vaikka harjoitteen ohjeistusta tarkentamalla olisi voitu saavuttaa tarkkapiirteisempiä havaintoja, pelkään, että jotain harjoitteen tutkimuksellisesta potentiaalista olisi silloin voitu menettää.

Ohjeistuksen epämääräisyys tarjosi tilaisuuksia tulkinnoille ja osallistujien leikkisille kokeiluille. Kun leikinomainen harjoite toimii, se tempaisee mukaansa ja sysää osallistujan samalla irti totutuista hahmottamisen tavoista. *Irtikytetty tila* -harjoitteen tuottamista kokemuksen muutoksista kielivät harjoitteeseen osallistuneiden lausunnot harjoitteen tuottamista yksinäisyyden, erillisyyden ja eksyksissä olon tuntemuksista. Eräälle osallistujalle kokemuksen muutos ilmeni mielettömyyden (*senselessness*) kohtaamisena, jossa hän alkoi kadottaa käsityksensä omasta suhteestaan paikkaan ja tilanteeseen. Toinen osallistuja koki eksyneensä ympäristöön, jossa hän oli asunut vuosikaudet. Tulkitsen tällaiset kokemukset aistisen jaon eli aistittavan tilan jäsenityksen (*logos*) tilapäiseksi luhistumiseksi.

Leikkisän tutkimusmenetelmän merkitys riippuu myös siitä, miten osallistajat koettelevat harjoitetta. Monet *Irtikytetty tila* -harjoitteeseen osallistuneista olivat joko taiteilijoita tai taiteilija-tutkijoita.

Lisäksi harjoitteeseen osallistui myös muita töitä tekeviä ihmisiä ja sellaisiakin ihmisiä, jotka työskentelivät vain hyvin satunnaisesti. Monille heistä näennäisen päämäärätön kuljeskelu kaupungilla oli tuttu käytäntö, johon sisältyi paljon sellaista kokemuksellista tietoa, jota ei tavallisesti jaeta. Avoin tehtävänanto tarjosi tilan sellaisen tiedon esiin tulemiseen, jota en tutkijana olisi osannut ennakoida.

Taiteilijana pohdin harjoitteen tuottamien kokemusten valossa sitä, voisiko yksinäisen kaupungilla kuljeskelun muuttaa harjoitteen avulla uudennaiseksi yhteiseksi harrastukseksi, jossa kaupunkilaiset kirjoittaisivat toisilleen anonyymejä viestejä. Jos harjoitetta toistettaisiin riittävän usein, alkaisiko katukuvaan ilmaantua nahjustelevia ihmisiä, jotka lorvisivat ja tappaisivat aikaa kummallisissa paikoissa omaksi huvikseen ja kirjoittaisivat siitä toisilleen? Millaisia motiiveja kirjoituksiin ilmaantuisi? Vaarana voisi tietysti olla, että anonyymien kirjoittelun alustaa käytettäisiin kiusaamiseen ja uhkailuun.

Voisiko harjoitetta kuitenkin käyttää äänitorvena sellaisille kaupunkilaisuuden kokemuksille, jotka jäävät kollektiivisten käsitysten katveisiin? Millaisia paikkoja kaupungista silloin löytyisi?

LÄHTEET JA TAUSTATIEDOT

Irtikytketty kaupunki -tutkielma kirjoitettiin osittain Suomen Kulttuurirahaston työskentelyapurahalla. Tutkielman taiteellinen osa, osallistava esitys Irtikytketty tila (*Disconnected Space*) ensiesitettiin julkisesti 20.6.2021 osana neljättä *Tutkimuspaviljonkia* (Hietsu Paviljonki, Helsinki) kesällä 2021. Lisäksi harjoite on toteutettu 13.6.2021, 21.5.2022, 6.11.2022 sekä 23.11.2022. Tutkimuksen taiteellisen osan muodostavat esitykset tuotettiin yhteistyössä Toisissa tiloissa ry:n kanssa ja niitä rahoitettiin myös Taideyliopiston tohtorinkoulutuksen ja tutkimuksen ohjausryhmän apurahalla.

Olen julkaissut otteita *Irtikytketty tila* -harjoitteesta syntyneistä teksteistä anonymisoituina silloin, kun anonymi julkaiseminen on ollut kirjoittajan toiveen mukaista. Jos kirjoittaja on toivonut, että hänen kirjoituksensa julkaistaan nimettynä, viittaa kirjoittajaan alaviitteessä. Tässä tutkielmassa käytetyt tekstien käännökset ovat omia suomennoksiani, ellei lähteissä toisin mainita. Julkaisussa käytetyt valokuvat ovat itse ottamiani, ellei tekijää mainita. Seiji Mizunon, Kati Korosuon ja Timo Jokitalon kuvat on julkaistu tekijöiden luvalla.

Kiitokset kaikille tutkimukseen osallistuneille!

Irtikytketty tila -harjoitteen työryhmä:

Jaakko Ruuska (koollekutsuja, luennon kirjoittaminen, harjoitteen suunnittelu, käytännön järjestelyt, tiedotus ja tuotanto)
Kati Korosuo (harjoitteen suunnittelu ja ohjeistaminen, käytännön järjestelyt)
Timo Jokitalo (harjoitteen suunnittelu ja ohjeistaminen, käytännön järjestelyt)
Hanna Romo (Toisissa tiloissa ry:n vastaava tuottaja)

9.6.2020 Suvilahdessa Irtikytketty tila -harjoitteen demoa kokeilivat
Antti Halonen, Hanna Heino, Timo Jokitalo, Kati Korosuo, Anu Nirkko, Jaakko Ruuska ja Nina Vurdelja.

13.6.2021 Etu-Töölössä Irtikytketty tila -harjoitteeseen osallistuivat
Anna-Mari Karvonen, Mikko Lehtonen, Veikko Nuutinen, Jaakko Ruuska, Riikka Takala, Paula Tella ja Ilmari Säävälä.

20.6.2021 Etu-Töölössä *Disconnected Space (Irtikytketty tila)* -harjoitteeseen osallistuivat
Lauri Jäntti, Karolina Kucia, Minja Mertanen, Pilvi Porkola, Jaakko Ruuska, Juha-Heikki Tihinen ja Denise Ziegler.

21.5.2022 Herttoniemen teollisuusalueella Irtikytketty tila -harjoitteeseen osallistuivat
Katariina Jumppanen, Mikko Lehtonen, Veikko Nuutinen, Jaakko Ruuska ja Lena Séraphin.

Taideyliopiston tohtorikoulutukseen kuuluneeseen Praktikum-seminaariin 27.10.2021 Teatterikorkeakoulussa osallistuivat
Maiju Loukola, Laura Gröndahl, Olive Bieringa, Frank Brummel, Heidi Hänninen, Veli Lehtovaara, Orla Mc Hardy, Heini Nieminen, Hanna Pajala-Assefa, Hanna Rajakangas, Hanna Vahvaselkä ja Zhang Quiong.

KIRJALLISUUS

- Anderson, Nels (1923). *The hobo; the sociology of the homeless man*. University of Chicago Press.
<https://archive.org/search?query=external-identifier%3A%22urn%3Aoclc%3Arecord%3A1157144119%22>
(vierailtu 23.1.2023).
- Augé, M.(1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. Käänn. , & Howe, J. Verso.
- Becker-Ho, A. (2004). *An English Translation of "The Princess of Jargon" by Alice Becker-Ho Translated by John McHale*. Käänn. McHale, J. Mellenpress.
- Benjamin, W. (1932). *Berliner Chronik* [WBA 398/09]. Lähde: Walter Benjamin Digital. https://www.walter-benjamin.online/seite/suche/wba_398_09 (vierailtu 29.9.2023).
- Benjamin, W. (1986). *Reflections: essays, aphorisms, autobiographical writing*. Schocken Books.
- Benjamin, W. (1989). *Messiaanisen sirpaleita: Kirjoituksia kielestä, historiasta ja pelastuksesta*. Toim. Koski, M.; Rahkonen, K. & Sironen E.; käänn. Sironen, R. Kansan sivistystyön liitto.
- Bishop, C. (2012). *Artificial bells: Participatory art and the politics of spectatorship* (1st edition.). Verso Books.
- Bruder, J. (2017). *Nomadland. Surviving America In the Twenty-First Century*. W.W. Norton & Co.
- Certeau, M. d. (1988). *The practice of everyday life*. Käänn. Rendall, Steven. University of California.
- Certeau, M. (2013). *Arkipäivän kekseliäisyys: 1, Tekemisen tavat*. Käänn. Kilpeläinen, T. Niin & näin.
- Conley, V. A. (2012). *Spatial ecologies: Urban sites, state and world-space in French Cultural theory*. Liverpool University Press.
- Deleuze, G., Guattari, F. (2005). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Käänn. Massumi, B. University of Minnesota Press.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1994). *What is philosophy?* Käänn. Tomlinson, H. & Burchell, G. Columbia University Press.
- DePastino, T. (2005). *Citizen hobo: How a century of homelessness shaped America*. University of Chicago Press.
- Dikeç, M. (2015). *Space, politics and aesthetics*. Edinburgh University Press.
- Dreyfus, H. (1972). *Symbol Source Book an authoritative guide to international graphic symbols*. Mc.Graw-Hill. Lähde: <https://archive.org/search?query=external-identifier%3A%22urn%3Aoclc%3Arecord%3A1151351957%22>
(vierailtu 20.1.2023).
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (2nd Vintage Books ed.). Käänn. Sheridan, A. Vintage Books.
- Foucault, M.(2014). *Tarkkailla ja rangaista*. Käänn. Nivanka, E. (Nid. laitoksen 1. p.). Otava.
- Hazell, Bo. (2011). *Resandefolket. Från Tattaren till Traveller*. Ordfront.
- Herneshuhta, M. (1911). *Trämppejä: Romaani*. Joel Björklund & C:o.

- Häkkinen, K. (2004). *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. WSOY.
- Kantonen, Lea. (2010). Johdanto. Teoksessa: Kantonen, L. (toim.) *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua: Keskustele-vaa kirjoitusta paikkasidonmaisesta taiteesta*. Kuvataideakatemia.
- Kwon, M. (2002). *One place after another: Site-specific art and locational identity*. MIT Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Käänn. Nicholson-Smith, D. (Blackwell).
- Liddell & Scott (1883). *The Greek-English Lexicon*. Harper & Brothers; Frankling Square. <https://archive.org/details/greekenglishlex00liddrich/page/n7/mode/2up?q=v>
- Liungman, C.G. (1991). *Dictionary of Symbols*. W.W. Norton & Co. <https://archive.org/search?query=external-identifier%3A%22urn%3A%3Acp%3Adictionaryofsymb0000liun%3A%3Acpdf%3Af7475407-5837-40e7-abaa-b5351df36f93%22> (vierailtu 20.1.2023).
- Martinson, H. (1976). *Kulkijan pilvilinnat: Aniara* (3.–5. p.). Käänn. Meriluoto, A. & Sarajas, A. WSOY.
- Marx, K., & Engels, F. (1973). Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista 1852. Teoksessa Marx & Engels *Valitut teokset kolmessa osassa*. Kustannusliike Edistys.
- Merleau-Ponty, M. (1968). *The visible and the invisible: Followed by working notes*. Toim. Lingis, A. Käänn. Lefort, C. Northwestern University Press.
- Negri, A. & Hardt, M. (2000). *Empire*. Harward University Press.
- Puchner, M. (2020). *The Language of Thieves. My family's obsession with a secret code the Nazis tried to eliminate*. W.W. Norton & Co.
- Pyhtilä, M. (2005). *Kansainväliset situationistit: Speaktaakkelin kritiikki*. Like.
- Rancière, J. (2009). *Erimielisyys: Politiikka ja filosofia*. Käänn. & Kujansivu, H. Tutkijaliitto.
- Rancière, J. (2010). *Dissensus: On politics and aesthetics*. Käänn. & Corcoran, S. Continuum.
- Rancière, J. (2006). *Aistittavan osa: Esteettinen ja poliittinen*. Käänn. Kurki, J. Apeiron.
- Rancière, J. (1991). *The ignorant schoolmaster: Five lessons in intellectual emancipation*. Stanford University Press.
- Salminen, A. (2015). *Kokeellisuudesta. Historiallisesta Avant-Gardesta jälkifossiiliseen elämään*. Poesia.
- Stammeier, J., & Wälläri, N. (2019). *Suomalaiset junapummit: Kulkureita ja kerjäläisiä Amerikan raiteilla*. Docendo.
- Sederholm, H. (1994). *Intellektuaalista terrorismia: Kansainväliset situationistit 1957–72*. Jyväskylän yliopisto.
- Talvitie, P. (2013). *Kyläosuudesta yksityiseen maanomistukseen: Isojako Länsi-Uudellamaalla 1700-luvulla*. University of Helsinki, Faculty of Arts.
- Wark, McKenzie (2013). *The Spectacle of Disintegration*. Verso.
- Waxman, L. (2010) *A few steps in a revolution of everyday life: Walking with the Surrealists, the Situationist International, and Fluxus*, Tohtorin opinnäyte, New York University.
- Wormser, Richard (1994). *Hoboes – Wandering in America, 1870–1940*. Walker and company
Lähde: <https://archive.org/details/hoboes-wandering-in-america-1870-1940/page/n7/mode/2up?q=hobo+sign>
(vierailtu 23.1.2023).

ARTIKKELIT

- Arlander (2010). Performanssi, performatiivisuus, ruumiillisuus ja tapahtuma. Teoksessa: Kantonen, L. (toim.) *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua: Keskusteltavaa kirjoitusta paikkasidonnaisesta taiteesta*. Kuvataideakatemia (21–24).
- von Bonsdorff, P. (2005). Play as Art and Communication: Gadamer and Beyond. Teoksessa: Knuuttila, E.; Sevänen, S. & R. Turunen (toim.), *Aesthetic Culture* (257–284). Maahenki.
- Debord, G. (2006). Theory of the Dérive. Teoksessa Ken Knabb. (toimittanut ja kääntänyt) *Situationist International Anthology*. Bureau of public secrets.
- Heikinaho, Minna (2021). Taiteen vaikutuksista. Voiko kehollinen taidekokemus pysäyttää kaupunkitilan (kuluttaja-)kokijan? Teoksessa: Kantonen, L., & Karttunen, S. (toim.) *Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle*. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Hirvonen, Ari 2021. Poliittinen epidemiologia: virusajan poikkeus ja normi. *Tiede & edistys* 4/2021.
- Hyttinen, Elsi (2020): Miesten kanssa kulkevat miehet. Junapummikuvaukset, 1910-luku ja queer. *Niin & Näin* 2/2020 (63–75).
- Lindberg, S. (2010). Tietämättömän opettajan oppitunti. *Tiede & edistys*, 35(4). <https://doi.org/10.51809/te.105013>
- Lindberg, S. (2017). *Aistisen jakaminen, tekniikan jakaminen*. Teoksessa A. Tuomikoski (Toimittaja), *Jacques Rancière ja erimielisyyden näyttämöt* (Sivut 40–68). (Paradeigma). Tutkijaliitto.
- Kaski, L. (2022). Alussa oli vaikeasti kääntyvä sana. *Tiede & edistys*, 47(4), 251–265. <https://doi.org/10.51809/te.119958> (vierailtu 1.12.2023).
- Kelly, R. L. (1992). Mobility/Sedentism: Concepts, Archaeological Measures, and Effects. *Annual Review of Anthropology*, 21, 43–66. <http://www.jstor.org/stable/2155980> (vierailtu 1.12.2023).
- Kirkkopelto, Esa (2018). Erään poron tunnustuksia. Laumaeläin esityksen toisena. Julkaisussa Thuring, Koskinen & Kokkonen: *Esitys ja toiseus. Näyttämö ja tutkimus* 7. Teatterintutkimuksen seura ry.
- Korhonen, A. (2017). Filosofi ja hänen köyhänsä: Rancièren käsitys emansipaatiosta. Teoksessa A. Tuomikoski (Toimittaja), *Jacques Rancière ja erimielisyyden näyttämöt* (Sivut 40–68). (Paradeigma). Tutkijaliitto.
- Klunk, J., Vilgalys, T.P., Demeure, C.E. et al. Evolution of immune genes is associated with the Black Death. *Nature* 611, 312–319 (2022). <https://doi.org/10.1038/s41586-022-05349-x> (vierailtu 1.12.2023)
- Koskensalo, A. (2015). Secret Language Use of Criminals. Their Implications to Legislative Institutions, Police, and Public Social Practices. *Sino-US English Teaching*, July 2015, Vol. 12, No. 7 (497–509) Doi: <http://dx.doi.org/10.17265/1539-8072/2015.07.005> (vierailtu 1.12.2023).
- Lennon, John. F. (2016). Trains, railroad workers and illegal riders: the subcultural world of hobo graffiti teoksessa Jeffrey Ian Ross (toim.) *Routledge handbook of graffiti and street art*. Routledge.
- Malla, T., Kholina, A., Jäntti, L. A. (2018). *Urban Hitchhiking*. Aalto-yliopisto,
- Mudie, E. (2016), 'Reading the territory': Psychogeography and urban intertextuality. Julkaisussa *Journal of Urban Cultural Studies*, 3: 2, pp. 275–284, doi: [10.1386/jucs.3.2.275_1](https://doi.org/10.1386/jucs.3.2.275_1) (vierailtu 1.12.2023).
- Parikka, Jussi (2004). Mihin pystyy koneellinen ruumis? Koneista, ruumiista ja niiden liitoksista. Teoksessa: Taira, T. & Väliaho P. *Vastarintaa nykyisyydelle: Näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun*. Eetos (83–113).
- Pasolini, P. (1976) Cinema of Poetry. Teoksessa Nichols, Bill (toim.). (1976). *Movies and Methods*. Vol. 1. University of California Press, 542–558.

Purhonen (2010). Sitten, silloin, tässä, nyt. Teoksessa: Kantonen, L. (toim.) *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua: Keskustelemaa kirjoitusta paikkasidonnaisesta taiteesta*. Kuvataideakatemia (25–38).

Tahirović-Sijerčić, H. (2014). Romani Secret Road Symbols: The first written words in Romani or the first translation of Romani. *Lit Verlag*, 65–82.

Tapley, Heather (2009). In Search of the Female Hobo. *Atlantis* nro 1/2009.

Väliaho, Pasi (2004). Audiovisuaalisen median ja kontrollin neuroestetiikasta, teoksessa: Taira, T. & Väliaho P. *Vastarintaa nykyisyydelle: Näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun*. Eetos (113–139).

Wanderer J. (2001). Hobo Signs. Embodied Metaphors and Metonymies. *The American Journal of Semiotics* Vol. 17 nro. 4. The Body as Sign and Embodiments. (131–146). <https://doi.org/10.5840/ajs200117476> (vierailtu 1.12.2023).

–

Wayland, F. (1877). Papers on outdvoor relief and tramps: read at the Saratoga Meeting of the American Social Science Association, before the Conference of State Charities, September 5th & 6th, 1877. New Haven: Hoggson & Robinson. Lähde: <http://name.umd.umich.edu/AAW7999.0001.001> (vierailtu 1.12.2023).

Weiser, Tatiana (2018). Putin's Slangy Newspeak as a Paradox of his Public Communication. *Journal of the European Institute for Communication and Culture*, Volume 25, 2018 - Issue 1-2. pp 152–159

Zahavi, D (2011). Beyond Empathy: Phenomenological approaches to intersubjectivity” *Journal of Consciousness Studies* 8 (5-7):151–167.

Tuntematon (2014). *Liber Vagatorum*. Luther, Martti (toim.) & Hotten, John Camden (käännös), Illinois: Project Gutenberg. Lähde: <https://www.gutenberg.org/ebooks/46287> (vierailtu 1.12.2023).

EKPOSITIOT

Cocker, Emma & Séraphin, Lena (2022). Site-Reading – Site Specific Writing and Reading. *Research Catalogue* (2022) <https://www.researchcatalogue.net/view/1184609/1222743/0/0> (tarkastettu 1/12/2023)

Martin, Mari (2020) Sensory excursion as a site of encounter. *RUUKKU – Studies in Artistic Research*, 14 <https://doi.org/10.22501/ruu.683792> (tarkastettu 1/12/2023).

Séraphin, Lena (2022) ‘Wording’, *Research Catalogue*. <https://www.researchcatalogue.net/view/708123/846463/26/0> (tarkastettu 1/12/2023)

KIRJOITUKSIA SANOMALEHDISSÄ JA VERKKOSIVUILLA

Al Arabiya 12.4.2020: Coronavirus: Is it a plane? Siberian city disinfects streets with aircraft engine. Lähde: <https://english.alarabiya.net/coronavirus/2020/04/12/Coronavirus-Is-it-a-plane-Siberian-city-disinfects-streets-with-aircraft-engine> (vierailtu 1.12.2023).

Brenham Weekly Banner 25.4.1879. Tramp Signs. Lähde: https://ssoih.com/hobosigns/hobo_signs_1879.jpg (vierailtu 1.12.2023).

The Bismarck Tribune 6.12.1922. The hobo king explains secret code. Lähde: *Chronicling America: Historic American Newspapers*. Lib. of Congress. <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn85042243/1922-12-06/ed-1/seq-8/> (vierailtu 23.1.2023).

The Great Falls Leader 17.1. 1889. The Tramp's Signal Code. Lähde: *Chronicling America: Historic American Newspapers*. Lib. of Congress. <<https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn86075267/1889-01-17/ed-1/seq-2/>>

The Great Falls Leader 12.2.1889. Tramps' Signs. Lähde: <https://www.newspapers.com/image/174415880/?-terms=tramp%20sign&match=1> (vierailtu 26.1.2023).

Helsingin Sanomat 25.3.2020: Uusimaa eristetään muusta Suomesta kolmeksi viikoksi – Marin vetoaa mökkiläisiin: Palatkaa koteihinne.

The Spokane Press 13.2.1910. The Tramp Trust - A Million In It. . Lähde: Chronicling America: Historic American Newspapers. Lib. of Congress. <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn88085947/1910-02-13/ed-1/seq-16/#date1=1884&index=0&date2=1918&searchType=advanced&language=&sequence=0&lccn=sn88085947&words=Tramp+tramp+tramping+tramps+Trust+trust+trusts&proxdistance=5&rows=20&ortext=&proxtext=> (vierailtu 1.12.2023).

YLE 25.2.2021. https://yle.fi/uutiset/3-11809218?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share tarkastettu 5.3.2022.

ELOKUVAT

Meri, Lennart Vesilinnun kansa (1974)
Ray, Satyajit Agantuk (1991)
Chaplin, Charles The Kid (1921)
Kaurismäki, Aki Calamari Union. (1985).
Aldrich, Robert Emperor of the North Pole (1973)
Scott, Ridley Blade Runner (1982)

VIDEOTEOS

"Cycle of Water" Toisissa tiloissa -kollektiivin nettivideoina julkaistusta teossarjasta: Veden kulma 104,45°. Ks. <https://vimeopro.com/user151025373/angleofwater/video/653192719> (vierailtu 1.12.2023)

NÄYTTELYT

Baibulat, Niran (2015). By Walking (installaatio), Muu Kaapeli, Helsinki (15.8.–18.6.2015)
<https://niranbaibulat.com/by-walking-muu-cable-helsinki/> (vierailtu 20.1.2022).

MUUT VERKKOJULKAISUT

Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 52. URN:NBN:fi:kotus-201840. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 25.8.2022 [viitattu 1.12.2023]. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/suomi-ruotsi>.

Suomi–ruotsi-suursanakirja (2022). ”Siansaksa”. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 52. URN:NBN:fi:kotus-201840. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 25.8.2022 [viitattu 19.1.2023]. https://kaino.kotus.fi/suomi-ruotsi/?p=article&suru_id=SURU_11656285a6883c236614bee443a03797&word=mongerrus&list_id=52160 (vierailtu 1.12.2023).

Yhdistyneiden Kuningaskuntien Kansallisarkiston verkkosivut (2022). Land ownership, use and rights: common lands. Päivitettävä julkaisu: <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/common-lands> (vierailtu 1.12.2023).

VALOKUVAT

Pilkkoja puussa, 1957 Jukka Valtanen, v. *Tiheä männikkö*.

LIITE 1

Kirjeitä Herttoniemen teollisuusalueelta, kirjoituspaikasta, joka sijaitsi Sahaajankujalla.

Kirje 1:

Tänään asun tässä. peippo ja securitas naapurinani,
varis raakkuu jossain kauempana
maistan muurahaista,
nuolaisen vain vähän ja asetan sen takaisin soraan.
Kuljetan mukanani tv:stä tutun päärynäpäisen punapartaisen miehen
väkinäistä hammashymyä
elisiä vaivalla kirjoitettuja mitään tarkoittamattomia sanoja.
Sille osoitettuja, jolle haluaisin kertoa kaiken, illuusioita kepeydestä
mustarastaiden rapistelua, repun pohjalle sulaneita purkkia.

Kirje 2:

Kirjoitan tämän lautakasan takana
puun taimien seassa luultavasti
punkkeja kuhisevassa pusikossa jonka
maaperässä on kuitenkin joskus kulkenut tie
Minkä kulttuurisen jäljen se jättää?
Kertomus hikoilevista ruumiista työn äärellä,
suunnitelmista jolla on taloudelliset päämäärät,
näiden kahden kohtaaminen
mutta ehkä jonkun sattumalta ohi kulkeneen jalat,
askeleet ja ajatukset.
Edessäni on paaleja seinän eristevillaa,
onko siinä myös ruumiin lämpö, jota villa suojelee
ja kutina villapaalia kantavien käsien varsissa?
Väsytys pyyhkii kaiken mennessään.

Kirje 3:

Katson ihollani.

Tossa kulkee tie, selkäni takana, putken alla, muurahaispesästä kaakkoon.

Kun katson pois, atomit liikkuvat. Toistettu koreografia, nyt muurahaisten liikkeenä, yhteys katkeaa vähän väliä.

Miten pitkään olen istunut tässä kaksoispuun alla, auringon liekissä?

Täällä on jotain, odota! Suljen silmät.

(tuuli)

Avaan silmät.

Voiko tämä energia olla yhtä hyvin jonkun toisen asuntonsa jättäneen?

Nyt: ohikulkija lipuu katseeni itään. Hänen päänsä kääntyy minua kohti, sitten minusta pois päin, jalat vaihtavat puolta. Eikö tämä värähtelee siellä asti?

LIITE 2.

Kirjoitustehtävien ohjeet

Ensimmäisen kirjoitustehtävä

Tässä esityksessä tutkitaan sitä, kuinka urbaani tila ”puhuttelee” kuljeskelijaa. Joku harjoitteeseen osallistuja löytää ja lukee tämän kirjeen. Hänelle tämä kirje paljastaa jotakin tästä ympäristöstä elettyä tilana. Et tiedä kuka hän on. Voit puhutella lukijaasi haluamallasi tavalla. Voit kirjoittaa siitä, miten ympäristö puhuttelee sinua, tai voit kertoa, miten kävely muutetaan lukemisen tai kuuntelemisen tapahtumaksi. Voit kirjoittaa tämän kirjeen joko kävellessäsi, tai valitsemassasi paikassa. Voit myös keksiä jonkun merkin ja kirjoittaa sille selityksen. Voit hylätä nämä kirjoitusohjeet ja kirjoittaa, tai piirtää haluamallasi tavalla. Kirjoita tälle paperille.

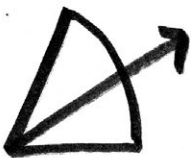
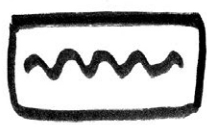
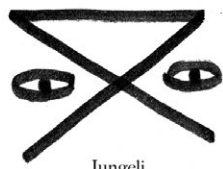
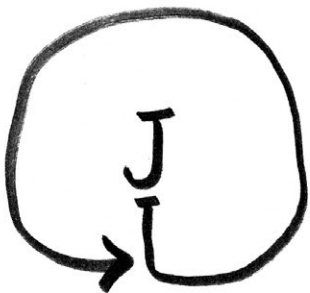
Seuraavat kirjoitustehtävät

Kirjoita tämä kirje luettuasi edellisen kirjeen (ota se mukaasi). Kirjoita tälle paperille. Voit jatkaa myös seuraavalle paperille, jos haluat.

Tässä esityksessä tutkitaan sitä, kuinka urbaani tila ”puhelee” kulkijalle. Joku harjoitteeseen osallistuja kirjoitti lukemasi kirjeen. Lukemasi kirje kertoo jotakin tästä ympäristöstä elettyä tilana. Voit kommentoida edellistä kirjettä, tai olla kommentoimatta. Muistathan, että lukijasi ei todennäköisesti tunne sitä kirjettä, jonka luit. Voit puhutella lukijaasi haluamallasi tavalla. Voit kirjoittaa siitä, miten ympäristö puhuttelee sinua, tai voit jakaa jonkin muun ajankohtaisen kokemuksen lukijasi kanssa. Voit myös hylätä nämä kirjoitusohjeet, ja kirjoittaa tai piirtää haluamallasi tavalla.

LIITE 3.

Irtikytetty tila -harjoitteessa käytetyt hobomerkit selityksineen

				
"J" lähti tänne	Tänne päin	Käännä vasempaan	Käännä oikeaan	Tämä on se paikka
				
Häivy äkkiä!	Hankala ihminen	epäilyttävää	Poliisi valvoo!	Jungeli
				
Ole hiljaa	I ate / söin täällä	Lepäsin täällä	"Tenkki"-merkki	